

KUN. VYTAUTAS VAIDILA

Telšių vyskupo V. Borisevičiaus kunigų seminarija

TEOLOGINĖS ŽMOGAUS
GYVENIMO PRASMĖS PAIEŠKA RAŠYTOJOS
MARIJOS PEČKAUSKAITĖS-ŠATRIJOS RAGANOS
GYVENIME IR KŪRYBOJE

M. Pečkauskaitės gyvenimo ir kūrybos brandą lėmė spaudos draudimo laikotarpis, – tautinio budimo metas, sudėtingi luomų santykiai jos gyvenamuoju metu. Iki Didžiojo karo mūsų tautoje buvo du ryškūs luomai: sulenkėję bajorai ir lietuviška liaudis. M. Pečkauskaitė, nors ir būdama bajorų kilmės, veda šias dvi mūsų tautos gyvenimo puses į kontaktą. Pečkauskų šeimos bendravimas su dvasininkais, ypač su kun. K. Bukantu, Marijos dalijimasis su Pranu Augustaičiu patyrimais apie ilgejimąsi amžinųjų dalykų daro įtakos rašytojos įkvėpimui mąstant apie šio pasaulio laikinumą. Studijų metu Šveicarijoje ypač didelę įtaką Marijos Pečkauskaitės pasaulėžiūros formavimuisi padarė profesorius F. V. Försteris. M. Pečkauskaitės praktinė pedagoginė veikla, atsisakant autoritarinių santykių tarp auklėtojo ir mokinio ir demokratizuojant juos, veda rašytojos, kaip Försterio sekėjos, pedagogiką dorovinio auklėjimo kryptimi. Dorovinį auklėjimą M. Pečkauskaitė laiko pagrindiniu auklėjimo tikslu, drauge lavinant mokinių protą, jausmus ir valią.

Rašytojos visuomeninė veikla – tarnavimas žmonėms brandžiausiai pasireiškia Židikuose. Lietuviškos mokyklėlės kūrimas, puoselėjant tautiškumą, Šv. Vincento draugijos, globojančios vargšus, veikla, blaivybės namų statyba, ambulatorijos išlaikymas, lietuviškų vakarų rengimas – visiško rašytojos atsidavimo ir tarnavimo visuomenei pavyzdys. Artimo meilės darbais Marija Pečkauskaitė apgobia silpniausias, likimo nuskriaustus žmones, rūpinasi vargšais, ligoniais, našlaičiais, seneliais ir kitais, laukiančiais pagalbos.

Antroji Šatrijos Raganos gyvenimo dalis – literatūrinė kūryba. Nuo pat mažens bręsdama kaip rašytoja, ji paliko labai meniškus, brandžius literatūrinius ir pedagoginius kūrinius. Jos kūryboje atsiskleidžia trys svarbiausi idėjinio pasaulio bruožai: religingumas, altruizmas, estetiškumas.

Brandžiausiame rašytojos Šatrijos Raganos kūrinyje „Sename dvare“ vaizduojamas stiprus Absoliuto ilgesys, žmogaus gyvenimo tikslo siekimas. Apysaka „Sename dvare“ – visos rašytojos gyvenimo patirties viršūnė, vedanti į teologinį žmogaus gyvenimo žemėje tikslą – amžinybės siekimą. M. Pečkauskaitė sukuria puikius veikalus iš savo minties ir darbo, dvasios ir prakaito, kovos ir laimėjimų – iš savo pačios gyvenimo.

Įvadas

Lietuvių literatūros klasikės Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos veikalai ir dabar nėra praradę aktualumo. Juo labiau kad jie paremti šios kilnios asmenybės gyvenimu, kuris gali būti pamoka kiekvienam klausiančiam, keliančiam dvasios žvilgsnį aukštyn, ieškančiam gyvenimo prasmės žmogui. Tyrinėjant M.Pečkauskaitės gyvenimą ir kūrybą matyti, kad rašytoja visais savo darbais ir raštais byloja apie teologinį žmogaus gyvenimo tikslą – amžinybę. Kalbėdama apie amžinumą ir jo troškimą, ji renkasi ir priemones jam pasiekti: paskiria save tarnauti kitiems. Moderniam žmogui tai pamoka: siekiant išganymo anapus mirties slenksčio, reikia kruopščiai atlikti šių dienų darbus dažniau pasiaukojant, dažniau užjaučiant, dažniau mąstant.

Darbo tikslas ir uždaviniai – atskleisti teologinę žmogaus gyvenimo prasmę rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos asmenyje, neatsiejamai apžvelgiant jos gyvenimą ir kūrybą;

- apžvelgti laiko ir vietos ypatumus, lėmusius rašytojos apsisprendimą tarnauti kitiems;
- aptarti studijų poveikį M.Pečkauskaitės amžinybės supratimui;
- apžvelgti rašytojos pedagoginę veiklą doroviškai auklėjant jaunimą savo darbu ir jos kūrybą, veiklą tarnaujant visuomenei;
- išryškinti M.Pečkauskaitės artimo meilės darbus;
- patyrinėti rašytojos kūrybos idėjinį pasaulį jos grožinėje ir pedagoginėje literatūroje;
- pabrėžti gyvenimo tikslo pojūtį brandžiausiame jos kūrinyje „Sename dvare“.

Ieškodami teologinės gyvenimo prasmės rašytojos gyvenime ir kūryboje, matome, kad jos gyvenimas ir kūryba glaudžiai siejasi. Nagrinėdami faktorius, lėmusius M.Pečkauskaitės pasiaukojimą kitiems iki paskutinio gyvenimo atodūsiu, pirmiausia turime apžvelgti laiką ir vietą, kur ji gimė ir gyveno.

1. Laiko ir vietos ypatumai, padėję formuoti rašytojos požiūriui į liaudį ir tautiškumą

XIX a. pabaiga – lietuvių tautinio atgimimo laikai. 1861 m. buvo paskelbtas caro Aleksandro II manifestas dėl baudžios panaikinimo. Lietuvoje panaikinus baudžią, ėmė formotis lietuvių inteligentija pirmiausia iš tautos „apačių“, ne iš aukštuomenės, bajorijos atstovų. „Viršūnės turėjo nusileisti žemumoms, nes svetimomis bacilomis užsikrėtusi galva nebetiko

sveikam tautos kūnui vadžioti. Bet tauta ataugo iš apačios, iš kamieno, iš liaudies“¹, – sako Juozas Tarvydas, rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos gyvenimo ir kūrybos tyrinėtojas. „Pabundančios tautos gandas vienaip ar kitaip skverbėsi į dvarus, tuos savotiškų papročių ir daugiausiai svetimos kultūros lizdus“². Maskvoje susibūrę lietuviai inteligentai, slapta į Lietuvą gabenamos lietuviškos knygos ir laikraščiai, lietuvių tautinio sąjūdžio rėmėjai bajorai dvaruose buvo vertinami skirtingai³. Vienu dvarininkų šis sąjūdis buvo pravardžiuojamas litvomanija, socializmu, kiti visa tai stebėjo abejingai, tačiau buvo, tiesa, nedaug, ir lietuviybės šalininkų. Pastarųjų daugiausia buvo Žemaitijoje. „Žemaičiai, tie užsidarėliai ir užsispyrėliai, visais mūsų istorijos laikais (nuo pat Mindaugo laikų) pasižymėjo patvariu savarankiškumu“⁴. Net ir lenkų kultūros veikiami Žemaitijos bajorai dažnai neužmiršdavo žemaičių kalbos⁵. Žemaičiai davė Lietuvai D.Pošką, S.Stanevičių, S.Daukantą, M.Valančių, Z.Ivinskį. Žemaitė, Lazdynų Pelėda, Šatrijos Ragana taip pat buvo kilusios iš žemaičių bajorų šeimų.

Pečkauskai – Mogiliavo gubernijos (Baltarusija) gudai. Buvo turtingi, tačiau per politikos perversmus turtus prarado. Marijos Pečkauskaitės senelis į Lietuvą atkilo jau bežemis. Bet jam pasisekė – čia jis vedė vieno didžiausių Lietuvos turtuolių Važinskų dukterį. Rašytojos tėvas Anupras Pečkauskas paveldėjo iš savo tėvo Labūnavos palivarką. Motina Stanislava Šiukštaitė buvo kilusi iš turtingų Žemaitijos bajorų šeimos. Šiukštų šeimos herbe pūkavosi Žemaičių meška. Taigi rašytoja Marija Pečkauskaitė iš tėvo pusės yra gudų kilmės, o iš motinos – žemaičių. Tačiau abi gimines jungė bendra lenkų kultūra⁶. Pečkauskų šeimoje buvo keturi vaikai: Marija, Sofija, Steponas ir Vincentas.

Nors ir veikiami lenkų kultūros, rašytojos tėvai buvo tautinio lietuvių sąjūdžio šalininkai: „Marijos Pečkauskaitės tėvai stoji į lietuvių pusę. Nuoširdus, blaivios galvosenos tėvas neapkentė sulenkėjusių dvarininkų prietarų ir ydų, nešnairavo į lietuviško darbo pranašus, niekad neniekino „chlopų“. Motina dar daugiau: trokšte troško dirbti ir aukotis rusų pavergtai ir nuvargintai tėvynei. St.Pečkauskienė buvo tvirtai įsitikinusi, kad žmogus tuomet tegali būti tikrai naudingas tėvynei, kai yra subrendęs savo tautos

¹ J.Tarvydas, Marija Pečkauskaitė ir jos kūryba, *Athenaeum*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1931, p. 147.

² K.Čibiras, *Gyvenimo menininkė*, Kaunas, 1937, p. 16.

³ Ten pat.

⁴ J.Tarvydas, *Marija Pečkauskaitė...*, p. 147.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat, p. 146–147.

kultūroje⁷. Marijos motina Stanislava, nors pati iš mažens kalbėjusi lenkiškai, mėgo lietuvių kalbą: „Stengiuosi, kad mano vaikai kuo daugiau girdėtų, mokėtų, dainuotų mūsų žemaitiškų dainų, girdėtų pasakų, padavimų“⁸. Lietuvių kalba jai buvo labai sava ir graži: „Esą jos garsuose, rodos, girdi šventų girių ošimą, junti kvapą šventų žolių, deginamų dievams amžinoje ugnyje“⁹. Lietuva Marijos motiną, pasak K.Čibiro, rišo prie savęs tūkstančiais siūlų, nors daugumos anų laikų ir ano luomo širdžių tie siūlai prie tėvų žemės jau neberišo¹⁰. Lietuvybės puoselėjimas skatino ją auklėti Mariją demokratiškai ir humaniškai: „Liaudies švietimą, jos būvio gerinimą ji laikė ne poniška malone, bet pareiga. Pati praktiškai negalėdama šitai misijai atsidėti, norėjo, kad bent jos vaikai tatai padarytų“¹¹.

Teigiama tėvų įtaka Marijos Pečkauskaitės demokratiškam artimo meilės supratimui. Marija Pečkauskaitė gimė 1877 m. kovo 8 d. Medingėnų dvare (dabar Plungės rajonas). Iki dešimties metų augo Labūnavos dvare (dabar Kelmės rajonas). 1887 m. Marijos tėvas Anupras Pečkauskas iš kunigaikščio A.Druckio-Liubeckio išsinuomojo Užvenčio dvarą ir persikėlė su šeima¹². Marija visą auklėjimą ir beveik visą mokslą įgijo namie. Anupras ir Stanislava Pečkauskai samdė vaikams namų mokytojus. Pradžios mokyklos kursą dėstė namų mokytojos Juzefa Sumorok ir Cecilija Sondecka. 1892 m. iš Varšuvos atvažiavo guvernantė Sofija Sventožecka, su ja Marija pasirengė egzaminams į Petrapilio Šv. Kotrynos gimnaziją. Tais pačiais metais egzaminus išlaikė tiesiai į III klasę. Mokėsi gerai, bet susirgo ir grįžo namo, kur tęsė gimnazijos kursą padedama namų mokytojos vokietės Teofilės Engelbrecht.

Marijos tėvai buvo labai demokratiški bajorai. „Jų namuose nebuvo to bajoriško putlumo, tuščio manieringumo, pozavimo, tų fabrikuotų isterikų, to rafinuoto veidmainiavimo, visų tų neretai taip charakteringų mūsų bajorų šeimoms ypatybių“¹³. Anupras ir Stanislava savo vaikus auklėjo lietuviška dvasia. Marija rašo: „Dauguma mūsų dvarininkų nekenčia „litvomanų“ ir yra labai priešingi lietuvių judėjimui. O mano tėveliai kad nors žodį pasakytų prieš jį. Mama gerai supranta to atbudimo visą naudą ir svarbumą, pripažįsta jam teises ir visur rodo prielankumą. Tėtušis neutralus: ne tik nekal-

⁷ K.Čibiras, *Gyvenimo menininkė*, p. 17.

⁸ Ten pat.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Ten pat, p. 18.

¹¹ Ten pat.

¹² J.Žėkaitė, *Šatrijos Ragana*, Vilnius: Vaga, 1984, p. 7–8.

¹³ J.Tarvydas, *Marija Pečkauskaitė*., p. 148.

ba kaip kiti blogai apie lietuvius patriotus, bet turi jiems simpatijos. Ir man negina skaityti balsiai, net laikyt knygų, nei mokytis lietuviškai, tik bijo, kad nepakliūčiau į rusų nagus¹⁴. Santykiai jų šeimoje buvo šilti ir paremti meile. Motina vaikams nedraudė bendrauti su kumečių vaikais. Nors iš jų negalėjo išmokti etiketo, bet galėjo pažinti gyvenimo realybę, suprasti žmogų, pajusti tautos dvasią ir išsaugoti lietuvių kalbą¹⁵. Rašytojos tėvai „netrukde savo vaikams suartėti su skurstančiais kaimo žmonėmis, pažinti jų gyvenimą, siekius“¹⁶. Marija mėgo liaudies pasakas, ten aprašomus įvykius jautriai išgyvendavo: „Skaičiau balsu „Iš jaunos našlaitės atsiminimų“. Priskaičius vietą, kurioje vargšė mergelė aprašo, kaip mirė jos motina, skausmas suspaudė man širdį, o akys pasruvo ašaromis. Metus knygą, prisiglaudžiau prie mamatės verkdama. Mamatė ramino mane, kad, tiesa, gaila esą tos našlaitės, bet taip verkti nereikia. Bet aš jau nebe tos našlaitės verkiau. Žaibu šovė man į galvą mintis, kad jei našlaitės motina mirė tokia jauna ir palikus mažą dukrelę, tai juk ir mano mamatė gali mirti“¹⁷. Jautriai Marijos širdžiai motina pateikia pamoką amžinybės supratimo tema: „Tada mamatė, pametus savo darbą, pasisodino mane ant kelių ir ėmė raminti. Sakė, kad aš juk jau mokinuisis katekizmo ir turinti atsiminti, jog tiktai žmogaus kūnas temiršta, o siela yra nemiri; kad, apleidus tą savo sumenkusį, paliegusį kūną, ji einanti žvaigždėtai keliais pas Dievą. Ir jei ji buvusi gera, tai Dievas vedąs ją į savo rojus sodnus, kur ji matanti tokių grožybių, kokių niekas žemėje nesąs matęs ir nepamatysias, kad ir visą pasaulį iškeliautų, ir girdinti tokią puikią muziką, kokios nesąs girdėjęs šioje žemėje“¹⁸. Marija mėgo ir dainas. Savo dienoraštyje rašo: „Aš tų dainų klausyčiaus ir klausyčiaus be galo. Neapsakomai patinka man jos! Jų melodija gal per daug monotoniška ir liūdna, bet man taip suprantama ir taip gerai išreiškia mūsų žmonių dvasią. Tarsi matai rusvus laukus, aprūkusias žemas trobeles, tarsi girdi tamsių miškų ūžimą... Pamėgo man tos dainos nuo pat kūdikystės, ir daug jų išmokau. Ir dabar dažnai, išėjusi pas mergaites, vedu vis naujas ir naujas daineles. Pradėjau jas užrašinėti“¹⁹.

Tėvų demokratiškumas reiškėsi ir tuo, kad, būdami geros širdies, dosniai šelpė varguolius. Būtent tėvai Marijai buvo geriausi artimo meilės pa-

¹⁴ Šatrijos Ragana, *Sename dvare*, Vilnius: Vaga, 1997, p. 64.

¹⁵ Ten pat, p. 148.

¹⁶ O.Tijūnėlienė, Marijos Pečkauskaitės pašaukimas – tarnauti krašto žmonėms, *Vakaru Lietuvos katalikiškoji literatūra*, Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 1996, p. 71.

¹⁷ Šatrijos Ragana, *Sename dvare*, p. 265.

¹⁸ Ten pat, p. 266.

¹⁹ Ten pat, p. 42.

vyzdžiai. Apysakoje „Sename dvare“ Marija rašo, kaip du besivaidijantys kaimiečiai, nesutarę teisme, ateina pas Pečkauskus tartis, kam turi atitekti bičių spiečius. Tėvas, taikydamas kaimiečius, atiduoda vienam jų spiečių iš savo bityno²⁰.

Marijos Pečkauskaitės artimo meilės darbams didžiausią įtaką turėjo jos tėvų religingumas: „Marijos motina buvo beveik šventa, kantrybės ir savęs išsižadėjimo idealas, visados visiškai sutikdama su Dievo valia – ir labai maldinga“²¹. Marijos motina – gražiausias gyvo tikėjimo pavyzdys. Jos įtaka sąmoningai ir nesąmoningai skverbėsi į vaikų sielas: „Marija paveldėjo iš motinos religinį altruizmą ir jį praktikavo nuo mažens. Įvairius mažmožius ir skanumynus mielai atiduodavo broliams, kumečių vaikams, ligoniams“²². Ji suprato, kad ne tik pinigais galima daryti gerus darbus: „Nusimanė savo sieloje turinti turtą ir ryžosi duoti jų kitiems kuo daugiausia: dirbti! Geriems darbams atlikti nei vietų, nei progų toli kur ieškoti nereikia. Jų esama čia pat“²³. Marija rado daugybę progų daryti gerus darbus: nemokantį pamokyti, sergantį aplankyti, alkaną sušelpiti: „Buvau pas Kasperus. Vargingi žmonės! Turi savo trobelę ir daržo sklypelį, bet sunku iš to pragyventi. Pats senas jau, nebegali sunkiai dirbti, vaikų būrys, o pati guli dabar serganti <...> Nunešiau jai geros duonos ir pyrago <...> Sumaniau siūsti jai pietus kasdien; nuo mūsų visados palieka valgių, galima bus patiekti pietus ir Kasperienei“²⁴.

Tėvų ūkiui sunkiai verčiantis, dvarą teko užstatyti bankui. Kad ūkis neatitektų rusams, Marija su savo seseria pasisiūlo, atsisakius šeiminkės, pasavaičiui šeiminkauti. Tėvas pradžioje nenori sutikti: „Tėtušis tiek šaukė, man pasakius, kad šeiminkės nebereikia, kad mudvi užimsime jos vietą! Sakė, nieko nebūsią iš to, mudvi dar esančios per jaunos, neišmanančios jos darbų ir t.t.“²⁵ Tačiau prasta ekonominė padėtis „leido“ jauniems mergaičių pečiams patirti ūkio darbų naštą. Marija mėgo ūkio darbus: „Labai noromis dabar šeiminkauju ir darbuojuos, tik dažnai skauda širdį, kad negaliu padaryti viso to, ko norėčiau, ir kas, man rodos, yra būtina. Norėčiau bent kiek palengvinti darbininkų būvį, kumečiams duoti daugiau patogumų, šeimynai geresnį valgi“²⁶. Norėdama perimti ūkį, Marija 1896 m., padedama savo tetos, lanko Varšuvoje bitininkystės kursų ir sugrįžusi dvare įtaiso bityną.

²⁰ Ten pat, p. 260.

²¹ J. Tarvydas, *Marija Pečkauskaitė...*, p. 148.

²² O. Tijūnėlienė, *Marijos Pečkauskaitės pašaukimas...*, p. 71.

²³ K. Čibiras, *Gyvenimo menininkė*, p. 24.

²⁴ Šatrijos Ragana, *Sename dvare*, p. 56.

²⁵ Ten pat, p. 39.

²⁶ Ten pat, p. 98.

Greta ūkio darbų Marija rasdavo laiko ir muzikiniam lavinimuisi: „Man paliko daugiau laisvo laiko. Naudojuos juo, grodama mažiausiai po dvi valandi. Nekenčiu ir negaliu groti, kada mane nuolat trukdo, reikalaujami ko nors ūkyje, dėl to tikrai tesigėrėju muzika, būdama visiškai laisva. Šiandien galėjau gėrėtis lig soties, grodama Šopeną ir Bethoveną. Tai mano mėgstamieji kompozitoriai, ir nors žinau, kad toli gražu neatlieku jų kompozicijų taip, kaip reikia, tačiau suprantu juos ir atjaučiu ir, įsiklausiusi į tuos stebuklingus balsus, skęstu juose, užmiršdama viską“²⁷.

Tėvų namuose būsimoji rašytoja brendo ir literatūriškai. Pirmieji laikraštukai buvo lenkų kalba: „Besiada literacka“, „Tygodnik ilustrowany“, taip pat rusų kalba „Niva“. Pečkauskų namų bibliotekoje buvo pasaulinio garso autorių knygos: Mickevičiaus, Sienkiewicziaus, Dostojevskio, Puškino, Lermontovo, Goethe's, Schillerio, Maeterlinko, Daudet ir kt. Marija mėgo skaityti, todėl tėvų namuose užteko maisto jos dvasiai: „Pati labai mėgstu skaityti, ir dėl to baisu man, pamąsčius, kad tiek žmonių turi gyventi neskaitydami“²⁸.

1891 m. vasarą į Pečkauskų namus atvyko netoliese Užvenčio esančio Ušnėnų kaimo valstiečio sūnus Povilas Višinskis. Tuo metu jis buvo Šiaulių gimnazijos V klasės mokinys ir buvo pakviestas parengti vyresnįjį Marijos brolių Steponą gimnazijai. Povilas Pečkauskų šeimoje „tapo įprastu, jaukiu žmogumi, esmingai paveikusi Mariją“²⁹. Nors Povilas mokė brolių, bet ir Marija rado su juo bendrą kalbą: „Susidraugavau su juo, ir daug valandų praleidome kartu per atostogas. Patiko jis man dėl to, kad yra mokytas, daug skaito, daug mąsto, trokšta ir ieško ne pašokti, gerą vietą gauti ir pilvą sau sotinti, bet visai ko kito. Pas mus čia tokių nedaug, ypač tarp dvarininkų sūnų“³⁰. Marija per Višinskį gavo draudžiamų lietuviškų laikraščių ir knygų; jas ne tik godžiai skaitė, bet iš jų ir mokėsi lietuviško rašto: „Labai sunku man skaityti lietuviškai: daugybės žodžių nesuprantu visiškai, daugybės nemoku ištarti. Kad bent greičiau galėčiau pramokti!“³¹

Povilas supažindino Mariją su aktualiaisiais nacionalinės politikos ir jam artimos pozityvizmo ideologijos klausimais. Tačiau jų pasaulėžiūros skyrėsi. K.Čibiras rašo: „Mielai mokėsi ji iš Višinskio patriotizmo, darbštumo, pedagogikos, mielai pasinaudojo bičiuliškais jo patarimais, žengdama pirmuosius kūrybos žingsnius, bet religijos srityje pasiliko nepajudinamai

²⁷ Ten pat, p. 39.

²⁸ Ten pat, p. 47.

²⁹ J.Žėkaitė, *Šatrijos Ragana*, p. 12.

³⁰ Šatrijos Ragana, *Sename dvare*, p. 47.

³¹ Ten pat.

savarankiška, nes čia turėjo kitą Mokytoją, kitą Bičiulį, kurio mokslas paženklintas pasiaukojimo ir išganymo kryžiumi“³². XIX a. pabaigoje Lietuvai reikėjo tvirtų susipratusių asmenybių, nes jau mada tapo ateizmo ir liberalizmo idėjos. Marija tai jautė ir Užventyje: „Liūdna, kad yra tokios „šviesos“ platintojų, vadinasi, šviesos be Dievo... mane tarsi kas durte duria, girdint tokias nuomones apie tai, ką laikiau šventu“³³. Marija suprato, kad tauta dar neprisikėlus, dar neturi laisvės, o jau žalojama materializmo, niekinami dvasiniai dalykai.

1898 m. mirė Marijos tėvas; liko nugyventas ir praskolintas ūkis. Motina su Marija buvo priverstos ūkį likviduoti ir išsikėlė gyventi į Šiaulius, nes čia jau mokėsi vyresnysis sūnus Steponas ir rengėsi mokytis gimnazijoje Vincentas. Marija uždarbiavo privačiomis pamokomis pas Laucevičius netoli Kuršėnų, po to gavo namų mokytojos vietą Pavandenėje, Sakelių dvare. Marija dirbdama ir labai taupydama padėjo ir broliui Vincentui gimnazijoje. Dirbo ne tiek iš vidiinio nusiteikimo, kiek dėl duonos kąsnio šeimai. Nors ir buvo nelengva, tačiau čia religinis pradas dar labiau pasireiškė. Ji juk krikščionė: „Kai širdis tau plyšta iš skausmo, kada pavargus galva linksta žemyn ir jėgų netenka, plaukia prieš tave paveikslas Dievo – Žmogaus, pasilenkusio po kryžiaus sunkumu, ir skamba tyliai: Kas manimi neseka, nėra manęs vertas... Ir stiprinasi širdis, galva aukštyn pasikelia, naujos jėgos gimsta <...>“³⁴. Greta mokytojos pareigų taip pat nepamiršo savo mokinėms skiepyti lietuviškumą: „Kas vakarą mažne skaito jos lietuviškai, – mokosi eilių Maironio, užrašinėja nepažįstamus žodžius ir paskui mokosi. Perrašinėja eiles ir gražiausius prozos šmočiukus, o dabar jau pradėjo mokytis gramatikos po biškį“³⁵. 1900 m. mirė brolis Steponas. Kol Marija mokytojavo, jos motina gyveno Šiauliuose viena, o 1902 m., pasiūlius kun. Bukantui, išsikėlė pas jį į Gryvos (Latvija) filiją šeiminkauti. Planuodama apie savo tolesnes studijas ar geresnę darbo vietą, Marija Pavandenėje išbuvo iki 1905 m. Povilo Višinskio ir kitų gerų žmonių rūpesčiu Marija gavo iš „Motinėlių“ draugijos stipendiją³⁶ ir tais pačiais metais išvyko studijuoti į Šveicariją.

³² K. Čibiras, *Gyvenimo menininkė*, p. 28.

³³ Ten pat, p. 31.

³⁴ Ten pat, p. 34–35.

³⁵ J. Žėkaitė, *Šatrijos Ragana*, p. 66.

³⁶ „Motinėlių“ draugija, lenkų ir čekų panašių katalikų organizacijų pavyzdžiu, įkurta pirmiausia JAV lietuvių emigrantų 1900 m. Jos įstatai įpareigojo materialiai šelpti moksleivius, studentiją, literatus, skelbti konkursus, rengti dailės parodas. Draugijos nariai buvo vien JAV lietuviai kunigai, mokėję nario mokesį po 10 dolerių ir daugiau per metus, o draugiją rėmę pasauliečiai – po 5 dolerius. 1903 m. „Motinėlių“ draugija pradėjo gyvuoti ir Lietuvoje (žr. *Lietuvių enciklopedija*, t. 19, Bostonas, 1959, p. 321–323).

2. Rašytojos intelektualinės studijos

F.V.Försterio įtaka studijų metu Šveicarijoje (1905–1907 m.). Į Ciūricho universitetą Marija išvažiavo 1905 m. pavasarį. Kadangi neturėjo vidurinio mokslo baigimo pažymėjimo, todėl buvo priimta tik klausytoja. Vardiniame pažymėjime nurodomos 1905–1906 m. žiemos semestre klausytos disciplinos: sociologija, religijos filosofija, sisteminė filosofija, XIX a. dramaturgai, darbo problema³⁷. Pati rašytoja apybraižoje „Praeities valandėlė“ mini dar dvi klausytas disciplinas: didieji krikščionybės mąstytojai ir prancūzų literatūra. Didžiausią įspūdį rašytojai darė du universiteto profesoriai: vokiečių F.V.Försteris ir Rusijos žydas R.Zaičikas. Pirmasis skaitė moralinės etikos kursą; jis mokėjo pagarbiai atsižvelgti į kito nuomonę, buvo kilnus ir dvasingas. Marija minėtoje apybraižoje mini jo paskaitų ciklą „Autoritetas ir laisvė“, išreiškdamą savo susižavėjimą: „*Autoritetas ir laisvė* buvo gražiausios jo lekcijos. Kaip viena minutė pralėkdavo trys valandos ketvirtys. Užmiršdavai viską, išsižiūrėjęs tą kilnųjį stuomenį, dažniausiai juodai apsvilkusį, tas gilią, dvasingą akis“³⁸. Profesorius R.Zaičikas skaitė paskaitas laisvai pasirinktomis temomis: apie vokiečius romantikus, apie Wagnerį, Gėtės „Faustą“. Marija šį profesorių apibūdina kaip labai impulsyvų, išraiškingai kalbantį: „Jo mimika, gestai, intonacija taip surišta su kiekvienu žodžiu, kad sudaro visišką vienybę. Jo lekcijos užrašytos nustoja pusės savo vertės. Žibančios paradoksais, originaliais prilyginimais, pagražintos sąmoju, darė jos improvizacijos įspūdžio“³⁹.

Didžiausią įtaką formuoti rašytojos demokratinėms pažiūroms, stiprėti artimo meilės jausmui turėjo būtent profesorius F.V.Försteris⁴⁰. M.Pečkauskaitė žavėjo jo tauri asmenybė, žmogaus sielos pažinimas, jautrus gyvenimo vertinimas, meilė tiesai, religinės pažiūros⁴¹. Försteris, kaip brandi asmenybė ir kaip pedagogas, rašytojai tapo autoritetu, kuriuo galima sekti: „Försteris – apaštalas, užgesusių sielų gaivintojas, paklydėlių vadovas, nebaukštus ir nepapeikiamas riteris, gailėstingumo ir meilės kupinas, atjaučiąs menkiausio žmogaus sielą ir bijąs ją užgauti, pakeliąs mažiausią kirminėlį nuo tako, kad jo nesumindžiotų. Vadinome jį su drauge „mistras“. Iš tikrųjų, jis, kaip tie senovės mistrai, kurie vedė paskui save žmonių būrius. Ro-

³⁷ J.Žėkaitė, *Šatrijos Ragana*, p. 114.

³⁸ Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 6, Kaunas: Žinija, 1928, p. 237.

³⁹ Ten pat, p. 238.

⁴⁰ K.Čibiras, *Gyvenimo menininkė*, p. 36.

⁴¹ O.Tijūnėlienė, *Marijos Pečkauskaitės pašaukimas...*, p. 71.

dos, atsisėstumei pas jo kojas ir valandomis klausytumei jo įkvėptos, meile trykstančios kalbos, o paskui eitumei, kur jis tave siųstų, darytumei, ką jis lieptų, nes žinai, kad visa, ko jis nori ir sako, yra gera ir teisinga“⁴².

F.V.Försteris gimė 1869 m. Berlyne. Jo tėvas buvo Berlyno universiteto profesorius. Atstovavo vadinamajai „etikos kultūrai“, kuri atskiria etiką nuo religijos, todėl ir savo sūnų auklėjo be religijos. Tačiau sūnaus gyvenimas kryo kita vaga. Baigė gimnaziją Berlyne, studijavo Fribūro ir Berlyno universitetuose filosofiją ir socialinę ekonomiją. Parašė disertaciją „Apie Kanto etikos evoliuciją“ ir gavo daktaro laipsnį. Keletą metų tyrinėjo darbininkų judėjimą ir nepilnamečių nusikaltėlių klausimą, globojo beturčius. Ciūriche įsteigė etikos kursus, į kuriuos ateidavo įvairaus amžiaus klausytojų. Daug keliavo, Amerikoje ir Anglijoje studijavo pedagogiką ir socialinį gyvenimą. Tikrojo gyvenimo pažinimas jam tapo atsivertimo į krikščionybę priežastis. Krikščionybės aukštinimas ir prielankumas Katalikų Bažnyčiai, kurį Försteris rodė savo raštuose ir išreiškė paskaitose, nebuvo priimtini Ciūricho valdžiai. Nors trylika metų skaitė paskaitas universitete, savo raštais garsėjo visame pasaulyje, tačiau buvo tik privatdocentas. Švietimo tarnybai atmetus fakulteto ir universiteto komisijų nutarimą leisti užimti Pedagogikos katedros vadovo vietą, Försteris išvyko profesoriauti į Vieną, o vėliau – į Miuncheną⁴³.

M.Pečkauskaitę žavėjo profesoriaus gebėjimas tikėjimo ir pedagoginės etikos tiesas perteikti taip, kad jos taptų patrauklios modernioms sieloms: „Kaip jis moka įeiti į vaiko sielą, pažinti jo dėmesį ir sujudinti visas jo sielos stygas!“⁴⁴ M.Pečkauskaitė jį laikė genialiu, tobulu žmogumi, krikščioniškosios meilės pavyzdžiu: „Daug esu girdėjęs jo gyvų žodžių, esu skaičius visus jo raštus – ir kad kame nors koks paniekinimas savo priešų, pikta ironija ar skaudi pajuoka. Visur begalinis svetimų nuomonių gerbimas, visur kažkoks tiesiog genialus svetimos sielos atjautimas, neapsakoma meilė, aukščiausias mandagumas“⁴⁵. Jo paskaitos buvo tikras Kristaus pagarbinimas. Net ir baigė paskaitų ciklą Išganytojo žodžiais: „Aš esu Kelias, Tiesa ir Gyvenimas“⁴⁶. Tris mėnesius klausiusi paskaitų Ciūricho universitete, M.Pečkauskaitė išstudijavo visus Försterio raštus, kai ką vėliau išvertė į lietuvių kalbą. Yra išleistos šios Försterio knygos: „Jaunuomenės auklėjimas“

⁴² Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 6, p. 234–235.

⁴³ Žr. Fr.Försteris, *Jaunuomenės auklėjimas*, Kaunas: Žinija, 1922, p. 5.

⁴⁴ Ten pat, p. 6.

⁴⁵ Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 6, p. 235.

⁴⁶ Ten pat, p. 237.

(1912 m., 1922 m. ir 1923 m.), „Auklėjimas ir auklėjimasis“ (1928 m.), „Kristus ir žmogaus gyvenimas“ (1931 m.). Försteris M. Pečkauskaitės pasaulėžiūrai turėjo lemiamą įtaką: „Jo iškilimas aukščiau visų dienos šūkių ir valandos dievaičių, ilgėjimasis to, kas amžina, kas nekinta ir nepraeina, gražiausia sutartine atsiliepdavo jos sieloje, pilnoje tokio pat ilgesio“⁴⁷.

Šveicarijoje jautriai Marijos sielai atgaivos ir įkvėpimo teikė gamtos grožis. Įspūdžius rašytoja įamžino apsakyme „Ant Uetlibergo“: „Smulkučiai rūko lašeliai vis dulkejo nesiliaudami, sunkės lig pat širdies ir krito ant jos, lyg kažin kieno neišverktos ašaros. Užgesusiomis akimis žiūrėjau aplinkui ir tmačiau vien beribį pilkumą <...> Bet kai jau buvau netoli viršūnės, tamsiai pilkas rūko apsiaustas virto šviesiai pilku. Atsigręžus žvilgtelėjau į pakalnę; numestas tamsusis apsiaustas pamažu krito žemyn, uždengęs viską. Dar keliolika minučių – ir atsistojau pačioje viršūnėje. Auksinių spindulių lytus taip ūmai ir taip smarkiai apipylė mane, kad net apakino, ir iš pradžios nemačiau nieko. Merkės tik vokai ir raibo akys, kaip žmonės, kurie ilgus, juodus požemius išėję, išlindo į saulėtą lauką. Nemačiau nieko, bet jautausi įėjusi į kitą pasaulį, į užburtą šalį – toks lengvas, gairus, tyrų tyriausias, pilnas kažkokių nuostabių ne žemės balzamų oras plaukė man į krūtinę“⁴⁸.

Po dviejų semestrų liberalųjį Ciūricho universitetą M. Pečkauskaitė paliko ir persikėlė į katalikiškąjį Fribūro universitetą, kur klausė literatūros paskaitų, mokėsi prancūzų kalbos. Rašytoja laimino tą valandą, kada atvyko į šį miestą, nes čia pažino daug žmonių ir įgijo gyvenimo patirties. Dalyvaudavo savaitiniuose „Rūtos“⁴⁹ posėdžiuose kartu su studentais lietuviams, – jų buvo keliolika, – kartu gvildeno įvairias mokslo, meno, savo šalies problemas⁵⁰.

M. Pečkauskaitė ne tik pati dvasiškai praturtėjo, bet daug davė ir kitiems – skatino dirbti lietuviškiems laikraščiams, geriau atlikti savo tiesiogines pareigas. Fribūre ji daugiau laiko skyrė visuomeninei veiklai: dalyvavo diskusijose, ekskursijose, lankė meno parodas, muziejus.

Dveji studijų metai Šveicarijoje, šalyje, kuri žavėjo Mariją ir savo gamtos grožiu, subrandino jos religingumą ir dorovingumą, papildė mokslo žinyną, užgrūdino darbui ir kūrybai⁵¹.

⁴⁷ K. Čibiras, *Gyvenimo menininkė*, p. 37–38.

⁴⁸ Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 6, p. 15–16.

⁴⁹ „Rūtos“ draugija buvo įsteigta 1899 m. Fribūre studijavusių lietuvių kunigų. Tikslas – visapusiškai puoselėti lietuviybę (žr. *Lietuvių enciklopedija*, t. 26, Bostonas, 1961, p. 221–222).

⁵⁰ Žr. K. Čibiras, *Gyvenimo menininkė*, p. 45.

⁵¹ J. Tarvydas, *Marija Pečkauskaitė...*, p. 152.

M.Pečkauskaitė toliau studijas nutraukė dėl materialinių priežasčių („Motinėls“ draugijos finansinė padėtis buvo bloga, ji negalėjo laiku skirti stipendijos), be to, jau norėjo dirbti savo kraštui, tad 1907 m. vasaros semestro studijų į Šveicariją jau nebevažiavo.

Dvasininkų įtaka rašytojos amžinybės sampratai. Skaitant M.Pečkauskaitės dienoraštį „Viktutė“, kur veiksmas vyksta Užventyje, matyti Pečkauskų šeimos bendravimas su parapijos vikaru Kazimieru Adomu Bukantu⁵². Jis į Užventį atsikėlė 1894 m. rudenį. Tuo metu bręstant Marijos asmenybei ir kalantis pirmiesiems kūrybinio talento daigams, šis bendravimas darė teigiamą įtaką jos, kaip artimo meilės liudytojos, formavimuisi, suvokiant šio pasaulio laikinumą ir amžinųjų dalykų vertę: „Kad kas paklaustų, koks yra svarbiausias šio pasaulio požymis, reiktų atsakyti: nepastovumas. Žemėje viskas praeina. Žemės gyvenimas – tai nuolatinis kitimas, judesys, nuolatinis mirimas ir gimimas, tai momentai, kurie be paliovos keičia kits kitą. Bet amžinoji žmogaus dvasia, šiame pasaulyje uždaryta, trokšta amžinybės. Juo aukščiau kyla viršum materijos, juo labiau trokšta, juo skaudesnis jai tas trapumas, tas nepatvarumas, tas nepastovumas visų žemės daiktų“⁵³. Marija žavisi kun. K.Bukanto linksmumu, gebėjimu suprasti žmones, jo dosnia širdimi, bendravimu. Rašytojai jis buvo idealus žmogus: muzikantas, poetas, lietuvis patriotas⁵⁴. „Ūkininko“ redakcijos leidžiamame kalendoriuje, kuris pasirodydavo vasarą, 1894 m. debiutuoja Žemaitė. Jos literatūrinis debiutas įkvepia tiek Mariją, tiek viso Užvenčio šviesuomenę. Atsiranda gražus kūrėjų būrelis vienoje vietoje: Marija, K.Bukantas, P. Višinskis, vargonininkas, Sofija⁵⁵. Kun. K.Bukantas skatino Mariją puoselėti tuo metu draudžiamą lietuviybę, palaikant lietuvišką raštiją: „Skubinuos pranešti tamstai, kad „Viktutė“ sukrauta Šaukote p[as] k[u]n. Bukonto. Jei koks knygynas jos reikalauja, tesikreipia stačiai pas k[u]n Bukontą“ (iš Marijos laiško A.Dambrauskui)⁵⁶.

Kunigėlis (taip Marija vadina kun. K.Bukantą) supažindino ją su Vaižgantu. Marija ne kartą prašo jį įvertinti jos literatūrinius rašinius bei slapy-

⁵² K.Bukantas gimė 1872 03 02 Kegrių vienkiemyje, Viekšnių valsčiuje (dabar Mažeikių r.). Kunigų seminarijoje mokėsi viename kurse kartu su Vaižgantu ir 1893 m. ją baigė. Kunigu išventintas 1894 m.

⁵³ Šatrijos Ragana (M.Pečkauskaitė), *Raštai*, t. 5, Kaunas: Žinija, 1928, p. 10.

⁵⁴ Žr. J.Žėkaitė, *Šatrijos Ragana*, p. 22.

⁵⁵ Ten pat, p. 27–28.

⁵⁶ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 209.

vardžio pasirinkimą: „Su Tamstos kritika pilnai sutinku. Bet toliaus varyti Š[atrijos] R[agana] neapsiima. Teisybę pasakius, taip jau jai įkyrėjo tos visos ypatos, girdint iš visų pusių tai komplimentus, tai kritikas, jog nė atminti apie visas tenai ypatas negali“ (Iš Marijos laiško J.Tumui 1903 m.)⁵⁷. Bendravimas su dvasininkais, prasidėjęs Užventyje, tęsėsi ir vėliau.

Studijuodama Šveicarijoje, rašytoja susipažįsta su Pranu Augustaičiu, Peterburgo dvasinės akademijos auklėtiniu; jis, kaip ir M.Pečkauskaitė, Fribūro universitete 1906 m. antrojoje pusėje klausė meno teorijos ir istorijos paskaitų. P.Augustaitis blaškėsi pamilęs Mariją, ketino netgi mesti kunigystę; po keliolikos metų ir metė, tapo anglų kalbos dėstytoju Kauno universitete⁵⁸. Išlikusi gausi Marijos korespondencija P.Augustaičiui atskleidžia rašytojos gilinimąsi į kūrybos esmę. Pasak jos, „meno tikslas – ne atspindėti tikrovę, o žadinti neapibrėžtą amžinybės ilgesį, kad įtaiga, sugestija esanti lygi giliam, keliančiam dvasią į aukštybes turiniui“⁵⁹. Rašytoja supranta, kad kūryba turi tarnauti žmogaus dvasiai kelti nuo praeinanamų, laikinųjų dalykų prie amžinųjų, nes to ilgisi dvasinis žmogaus pradas. Ji pataria P.Augustaičiui rašyti tai, ką jaučia širdyje: „Žmogus visą savo amžių ilgisi idealo; net žemiausiai nupuolę žmonės, ir tie turi valandas tokio ilgėjimos. Žiūri į gražų paveikslą, klausai geros muzikos – stebėtinas ilgėjimos apima tave, matai gamtos puikybes – taipogi neišpasakytai ilgu“⁶⁰.

Susirašinėjimas su P.Augustaičiu, dalijantis kūrybine patirtimi, tęsiasi ir rašytojai 1907 m. grįžus iš Šveicarijos į Lietuvą. Ji apsistoja Šaukote, nes čia iš Gryvos persikelia kun. K.Bukantas ir su juo drauge rašytojos motina ir sesuo. Šaukote prasideda M.Pečkauskaitės pedagoginė veikla. Nors tai buvo valdinė mokykla, bet joje reikėjo antros mokytojos lietuvių. Vaikai Marijai labai rūpėjo dėl sunkios jų materialinės padėties: „Dieve mano, kaip baisu, kad vaikai, kuriems reikia mokytis, eina į svetimus žmones tarnauti! Niekas jų neprižiūri, nieks nesirūpina, auga kaip laukiniai gyvulėliai. Yra keli labai gabūs, norėjau mokinti juos per vasarą, bet išeina tarnauti. Nieko nepadarysi!“⁶¹ Ji ne tik mokė vaikus, bet ir rengdavo vakarus, pavyzdžiui, per Velykas vadinamuosius „gyvuosius paveikslus“. Savo jėgas ir laiką rašytoja aukojo ne tik mokyklai, bet ir tarnavimui kitiems. Kun. K.Bukantui davus

⁵⁷ Ten pat, p. 170.

⁵⁸ Plg. ten pat, p. 9.

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Ten pat, p. 207.

⁶¹ Ten pat, p. 225.

mintį steigti Šaukote „Saulės“⁶² draugiją, Marija rūpinasi gauti šios draugijos steigimo įstatus – prašo kun. A. Dambrausko pagalbos: „K[u]n. Bukontas norėtų uždėti Šaukote „Saulės“ draugiją; ar Tamsta nesiteiktumei atsiųsti įstatymus arba nors pranešti, atsakydamas man, kur kreipties“⁶³. Užsiimdama įvairia veikla, bendraudama su žmonėmis, rašytoja išgyvena dėl jų egoizmo: „Buvau kelias dienas Vilniuje, tame dabartiniame centre. Ak, kaip juodai išrodo viskas žiūrint arti! Visur egoizmas, ambicija, kiekvienas stato ant pirmos vietos savo „aš“, o ta tėvynės meilė, abelna nauda – yra tik lyg kokia uždanga, kurią tuojau galima numesti“⁶⁴. Dirbdama Šaukote, rašytoja ieškojo sau nepriklausomos ateities galimybių. Tokia galimybė atsirado, mėginant įsteigti Vilniuje knygyną.

M. Pečkauskaitė, radusi rėmėją iš Amerikos – kun. A. Miluką, 1908 m. atidarė Vilniuje knygyną; „Vilties“ redakcijai pradėjo rašyti pedagoginius straipsnius. Kai ji išgyveno dėl savo „paprastumo ir nesugebėjimo“ parašyti ką ypatinga, P. Augustaitis ją skatino savo laišku, į kurį Marija atsako: „Tamsta rašai, turėjęs viltį rasti mano laiške ką nors nepaprasto... man net gėda, kad Tamstą viltis apgavo. Ką aš „nepaprasto“ parašysiu – aš visai „paprastas žmogus“?!“⁶⁵ Skaitant rašytojos laiškus iš Vilniaus (1908–1909 m.), matyti ilgesys Šveicarijos – studijų laikų, nuostabios gamtos, kuria turėjo progos ten grožėtis, gaivinti savo dvasią, o to labai trūko Vilniuje, be to, nesisekė prekyba knygyne, nesutarė lietuvių draugijos: „Niekur turbūt nėra gamta gražesnė <...> Turi laisvą valandą, išeini sau kur nors ir tuojau matai tokius stebuklus. Gėda man sakyti kitiems, tik tamstai prisipažįstu, kaip man ilgu Šveicarijos kalnų“⁶⁶.

Susirašinėdama su P. Augustaičiu Marija neperžengė ribos tarp dvasinio artumo ir nepridengto jausmo, nors P. Augustaitis visaip stengėsi tą nuotolį sumažinti⁶⁷. Jis pasiūlo kartu pakeliauti Nemunu ir po Suvalkiją, tačiau Marija atsisako: „Tamstos paduotas užmanymas keliauti Nemunu ir per Suvalkų rėdybę – labai simpatiškas. Norėčiau kada nors pažinti tas vietas. Bet nesuprantu, kaip mudu su tamsta galėtumėm keliauti? Juk tai ne

⁶² „Saulė“ – Lietuvių švietimo draugija, remiama kunigų, veikė 1906–1940 m. Jos veikla – lietuviškų mokyklų steigimas ir išlaikymas įvairiose Lietuvos vietose (*Lietuvių enciklopedija*, t. 19, p. 539–544).

⁶³ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 216.

⁶⁴ Ten pat, p. 126.

⁶⁵ Ten pat, p. 229.

⁶⁶ Ten pat, p. 251.

⁶⁷ Žr. B. Speičytė, M. Kvietkauskas, *Kokią gražių kartą man atsiuntei...*, Vilnius: Šatrijos Raganos bendrija, 2002, p. 119.

Šveicarija. Nežinau, kaip Tamsta įsivaizduoji tą kelionę. Jei važiuotumei kaip kunigas, tai būtų didelis „papiktinimas“ visiems; pas mus juk nepriimta, kad kunigai su sutvėrimais moteriškos giminės važinėtų. <...> O jei būtumei apsirėdęs civilistiškai, tai, manding, irgi negalimas dalykas. Juk Tamsta esi pažįstamas Suvalkų rėdyboj“⁶⁸. Nors P. Augustaitis visaip stengėsi palenkti Mariją, net pabrėžtinai rodydamas savo draugystę su jos seseria Sofija ir užsimindamas apie planus pasitraukti iš kunigystės luomo, Marija ribos neperžengė: „Nėra aukštesnio idealo kaip idealas „Kristaus tarno“ <...> Gal manai apie meilę ne plačiau, bet vieno asmens. Taip, ta traukia ir rodos už kartą, kad joje laimė didžiausia, ir aukštumas, ir viskas. Bet tai mirażas tikrai“⁶⁹.

Vilniuje M. Pečkauskaitė pradeda garsinti ir taikyti Försterio mokslą, rašydama pedagoginius straipsnius į „Viltį“. Ji tarsi jautė pareigą ir atidavė tam daug savo laiko ir energijos, supažindindama mokytojus su šio didžio pedagogo idėjomis auklėjimo srityje. „Ji pirmoji ir vienintelė tą vardą anuomet įvedė į aktyvią apyvartą“⁷⁰. Rašytoja pradžioje laisvai perpasakojo šveicarų pedagogo mintis, o vėliau ėmė versti jo knygas. Labai populiarus Europos šalyse Försteris atkreipė dėmesį, kad ugdant asmenybę neužtenka lavinti vien protą, bet kartu reikia skiepyti atsakomybę už savo poelgius. Pedagoginius pamokymus jis pateikdavo pavyzdžiais, dažnai paties išgalvotais, bet patraukliais pedagoginėje praktikoje. M. Pečkauskaitė žavėjosi šiuo pedagogu, nes jo auklėjimas rėmėsi įtikinėjimu, o ne aklo paklusnumo reikalavimu, bausmės baime.

M. Pečkauskaitė 1908 m. gauna pasiūlymą – vadovauti Marijampolės mergaičių progimnazijai. Po ilgo svarstymo išlaiko egzaminus ir įgyja teisę dėstyti vokiečių kalbą. Į Marijampolę atvyksta 1909-iesiems mokslo metams.

3. Altruistė gyvenime ir kūryboje

M. Pečkauskaitės pedagoginė veikla – dorovinis auklėjimas. 1909–1915 m. M. Pečkauskaitė dirbo Marijampolės mergaičių progimnazijoje. Būdama iš prigimties veikli ir impulsyvi, nuo pirmųjų dienų stengėsi dirbti, taikydama studijų metu įgytas žinias. Marijampolės mergaičių progimnazija buvo privati, įsteigta „Žiburio“ draugijos. Čia turėjo būti skiriamas dėme-

⁶⁸ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 257.

⁶⁹ Ten pat, p. 275.

⁷⁰ J. Žėkaitė, *Šatrijos Ragana*, p. 157.

sys ypač pedagogikai, dalykai dėstomi lietuvių kalba. Mokykla turėjo ugdyti sąmoningas lietuves ir geras katalikes. Buvusi pirmtakė mokytoja vadovavosi autoritarine pedagogika – taikė prievartą, nes, matyt, neturėjo pedagoginio pašaukimo⁷¹. Direktorius tuo metu buvo kunigas M.Gustaitis, bet jis retai rodydavosi gimnazijoje, nes kitur dėstė tikybą, tad visa reikalų tvarkymo našta teko M.Pečkauskaitėi. Visos jos dienos buvo užimtos, pareigas stengėsi atlikti kuo kruopščiau, atiduodama save visą: „Sunki vieta, labai sunki. Visų pirma dėl to, kad labai daug darbo, aš net nemaniau, kad taip būsiu užimta. Lekcijų turiu ant savaitės 28 val., – rodos, ne per daug, bet be to dar kiek darbo! Pasivaikščioti kasdien valandą, pataisyti sąsiuvinius, subatomis laipsnius pastatyti kiekvienai. Nuolat yra visokių reikalų: tai to, ki tai šito – vienu žodžiu, niekad nesu liuosa“⁷².

Esamą tvarką M.Pečkauskaitė ėmė demokratizuoti, tikėdama pozityviais veiklos rezultatais: „Įvedžiau šiek tiek demokratiškąją tvarką: darome susirinkimus, kiekviena klasė išsirinko sau „viršininkę“, kas prasikaltins, – tas bus teisiamas pačių mokinių“⁷³. Susirinkimų metu mokinės diskutuoja dėl tvarkos, pačios gali nustatyti elgesio taisykles ir skirti bausmes už pažeidimus. Kiekvienoje klasėje pati M.Pečkauskaitė turėdavo pokalbių. Pasak J.Tarvydo, Försteris čia turėjo tiesiog „evangelišką reikšmę“, nes Marija paėmė iš jo pavyzdį, pritaikydavo ir gyvai perteikdavo, dar pridėdama ir savo sugalvotų pavyzdžių⁷⁴. Visa M.Pečkauskaitės pedagogika kupina dorovinio auklėjimo, kuris pradžioje ne visoms mergaitėms patiko, bet buvo ir dėkojančių už tai: „Teikiu šį savo pirmąjį darbėlį mokytojai Marijai Pečkauskaitėi, giliausiai mano širdin įstrigusiai, dėkodama, kad ji mane pamokė ne vien rašyti, bet ir įpratino iš rašto gyvus vainikėlius pinti ir jais artimą mylėti. Dėkinga auklėtinė Petronėlė Miknevičiūtė-Kripaitienė“⁷⁵. Svarbiausia užduotimi M.Pečkauskaitė laikė: išnaikinti tarp mokinių labiausiai klestinčias ydas, lavinti doroviškai, įpratinti prie savivaldos, skiepyti meilę tėvynei.

Apie dorovinį Marijos auklėjimą gerai atsiliepia ir buvusios kolegės: „Atsimenu, kokie jaukūs būdavo tie ilgi žiemos vakarai, kai, sėdėdamos prie stalo, betaisydamos sąsiuvinius, mes kalbėjomės apie auklėtines, apie jų ydas ir dorą, apie sėkmingiausius mokymo metodus, kurie palengvintų

⁷¹ Plg. O.Tijūnėlienė, *Veikliai tarnavusi šviesos pasauliui*, Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 1998, p. 13.

⁷² Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 279.

⁷³ Ten pat, p. 280.

⁷⁴ Plg. J.Tarvydas, *Marija Pečkauskaitė ir jos kūryba*, p. 154.

⁷⁵ Ten pat.

mūsų jaunuomenės sunkų lavinimosi darbą. Iš tikrųjų aš, kaip dar jauna mokytoja, daug tuomet išmokau iš M.Pečkauskaitės pedagogikos srity“⁷⁶.

Dorovinį auklėjimą M.Pečkauskaitė laikė pagrindiniu auklėjimo tikslu. Pasak O.Tijūnėlienės, tai lėmė jos požiūrį į mokinį kaip į žmogų, kuris, būdamas jaunas, turi veiklią prigimtį ir jos nevalia slopinti. Vienas pagrindinių žmogaus dorovingumo kriterijų – tarnauti savo kraštui ir jo žmonėms⁷⁷. Diktatoriškus santykius, kurie buvo būdingi ano meto valdinėse mokyklose, rašytoja pavadino antidoroviškais, prievartą ji laikė silpniausiu pedagogikos elementu, verčiančiu mokinius elgtis priešingai, žadinančiu baimės jausmą, žeminančiu orumą, silpninančiu žmogaus savimonę. Vaikus reikia auklėti tiek mokytojams, tiek tėvams: „Pirmutinis ir svarbiausias tėvų rūpestis turi būti gerai išauklėti vaikus. Bet vien gerų norų neužtenka: auklėti reikia mokėti. Auklėjimo mokslas yra nelengvas ir juo seniai suka sau galvas įvairių šalių mokslininkai“⁷⁸. Todėl tiek originaliais straipsniais, tiek versdama Försterio veikalus į lietuvių kalbą pedagogė troško padėti tėvams ir mokytojams doroviškai auklėti vaikus. Santykius tarp mokinio ir pedagogo M.Pečkauskaitė rekomendavo grįsti pagarba jiems, tikėti jų geromis savybėmis, nuoširdumu, norėti jiems padėti, tačiau kartu išlikti reikliems.

O.Tijūnėlienė, nagrinėdama Šatrijos Raganos pedagoginį paveldą, sako, kad rašytoja ragina ne tik mokytojus, bet ir tėvus atsisakyti prievartos, išlaikyti drausmę ne kaip tikslą, bet kaip sąlygą tobulinti mokinių dorovingumą. Reikalingas demokratinis pedagoginio proceso valdymas: mokiniai patys turi valdyti, nes tai skatina dvasinę mokinių laisvę, dorovinių jausmų plėtotę⁷⁹. Net mažos mokinukės, reikiamai parengtos auklėjamomis paskaitomis – pasikalbėjimais, jau drauge su auklėtojomis rengė susirinkimus, kuriuose pačios sau nustatė elgesio taisykles bendrabutyje ir klasėse. „Pedagogė ragino mokytojus, kad jie labai atsakingai padėtų mokiniams doroviškai bręsti: organizuotų pokalbius, kuriuose analizuotų gyvenimo situacijas, skatintų mokinius įvertinti savo bendravimo su draugais ir suaugusiais būdą, santykius“⁸⁰.

M.Pečkauskaitė humaniškų santykių ugdymo pamatu laikė *krikščioniškąją dorą*. Mokslas be auklėjimo jai atrodė kaip namai, pastatyti ant smėlio, to-

⁷⁶ O.Tijūnėlienė, M.Pečkauskaitė apie dorinį auklėjimą, *Dorinis ugdymas: teorija ir praktika*, Šiauliai, 1993, p. 154.

⁷⁷ Ten pat, p. 27.

⁷⁸ Šatrijos Ragana, *Motina – auklėtoja*, Vilnius: Presvika, 1998, p. 19.

⁷⁹ Plg. O.Tijūnėlienė, M.Pečkauskaitė apie dorinį auklėjimą, p. 28.

⁸⁰ Ten pat.

dėl progimnazijoje ji ir įvedė savaitines auklėjimo pamokas – pasikalbėjimus. J. Žilionis, nagrinėdamas rašytojos propaguotą krikščioniškosios doros fenomeną, kaip pavyzdį pateikia 1912 m. auklėjamųjų pasikalbėjimų planą⁸¹.

I klasė

1. Savitvartos reikšmė.
2. Žmogaus veidas.
3. Kova su liežuviu.
4. Kaip užmokėti už blogą (Kristaus pavyzdys)?
5. Kaip žmogus tampa vergu?
6. Tvardymas miego, alkio.
7. Kaip pradeda vogti?
8. Švara ir netvarka.
9. Patikimumas.
10. Drąsumas.
11. Švarumas.
12. Pavyzdžiai.
13. Vagystė.
14. Tėvai ir vaikai.
15. Motina, tėvas.
16. Tėvų namai.
17. Gailestingumas.

II klasė

1. Kas man rūpi?
2. Mūsų pusryčiai.
3. Mokslas, sąžinė.
4. Atradimai.
5. Tėvynė.
6. Už kulisų (teatras).
7. Po žemėmis (kasyklos).
8. Tarnaitė (visi žmonės lygūs).
9. Sulopytos kelnės (motinos meilė).
10. Atsakingumas.
11. Mandagumas.
12. Ambicija.

---

⁸¹ Žr. J. Žilionis, Pečkauskaitė apie krikščioniškąją dorą kaip humaniškų santykių ugdymo pamatą, *Švietimo reforma ir mokytojų rengimas (VI tarptautinės mokslinės konferencijos darbai)*, Vilnius: VDU, 1997, p. 182.

Pokalbių tematika rodo, kad pati pedagogė domėjosi šiomis problemomis ir skatino domėtis mokinės. Konkretūs pavyzdžiai, kuriais paremdavo pokalbius dorovinėmis temomis, buvo tiesiogiai susiję su jos ugdytinėmis, keldavo svarbius auklėjimo klausimus, apeliuojant į jautrią jauno žmogaus širdį. Dorovines normas M.Pečkauskaitė taikė poilsio metu organizuodama įvairius žaidimus ir juose pati dalyvaudama; taip būdavo skatinamas noras daryti kilnius darbus, įprasminti gyvenimo veiklą⁸².

Kas savaitę pasikeisdamos pačios mergaitės eidavo tvarkdarių pareigas. Kas šeštadienį M.Pečkauskaitė patikrindavo švarą ir pasikalbėdavo apie tvarką, pagarbą mokyklos nuosavybei. Ji pati gyveno bendrabutyje, kartu su mokinėmis valgė, mokė jas žodžiu ir savo pavyzdžiu. Misiukevičienė, viena jos buvusių auklėtinių, vėliau tapusi mokytoja, rašė J.Tarvydui: „Lyg meilus saulės spindulys ji gyveno mūsų tarpe, kiekvienai duodama savo vidinės šilumos ir šviesos ir dalijosi su mumis savo džiaugsmu. Mes visos ją labai mylėjome ir gerbėme. Tik dabar, kai gyvenimą pažinau, suprantu, kokį turtą mes turėjome jos asmenyje“⁸³. Kasdieniniame vaiko gyvenime, pasak rašytojos, savo pavyzdžiu reikia nuolat ugdyti humaniškus santykius, kurie remtųsi pagarba: „Jei norite, kad vaikai jus gerbtų, jei norite išugdyti jų širdyje tą taip reikalingą pagarbos jausmą, tai pirmų pirmiausia patys gerbkite, kas gerbtina“⁸⁴. Kaip svarbiausią dorovinio auklėjimo elementą rašytoja akcentavo mokytojo pavyzdį, kuris, pats būdamas doras, sąžiningas, teisingas, gerai atliekantis pareigas, gerbiantis mokinius, visa tai gali įskiepyti ir auklėjamųjų širdyse.

Progimnazijoje daug laiko buvo skiriama mokslui, bet neužmiršta ir laisvalaikio programa. Savaitgaliais dienotvarkė buvo pakeičiama: mažiau laiko skiriama pamokoms, o daugiau auklėjamosioms pramogoms, susirinkimams, kuriuose mokiniai mokėsi rašyti referatus, protokolus, diskutuoti. Mergaitės rinko tautosaką ir sekmadieniais ją skaitydavo. Pavasariais visos šventės vykdavo su vaidinimais ir muzikine programa. M.Pečkauskaitė pati vadovavo mergaičių chorui⁸⁵.

Visoje M.Pečkauskaitės pedagoginėje sampratoje jaučiamas jos tikėjimas auklėjamojo tobulėjimu pagal krikščioniškojo gyvenimo idealus – Dievo ir artimo meilę. To neįmanoma pasiekti be religingumo, paremto pilietiškumu, meile tėvynei, demokratiškumu⁸⁶. Pedagogė suprato, kad ne kiekvie-

⁸² Ten pat, p. 183.

⁸³ S.Valiukienė, Marija Pečkauskaitė – žmogus ir auklėtoja, *Moteris*, 1978, Nr. 5, p. 5.

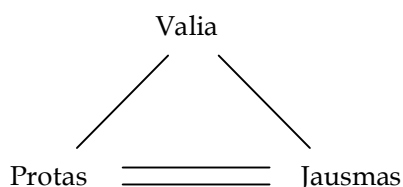
⁸⁴ Šatrijos Ragana, *Motina – auklėtoja*, p. 102.

⁸⁵ S.Valiukienė, Marija Pečkauskaitė – žmogus ir auklėtoja, p. 5.

⁸⁶ Plg. J.Žilionis, Pečkauskaitė apie krikščioniškąją dorą..., p. 184.

nas, atėjęs į šį pasaulį, yra gabus. Be to, ne visi turi geras gyvenimo sąlygas, padedančias šiuos gabumus lavinti, bet sistemingai lavinantis rezultatai pasiekiami.

J. Žilionis, tyrinėdamas M. Pečkauskaitės požiūrį į proto, jausmo ir valios lavinimą asmenybės ugdymo procese, atskleidžia pedagogės suvokimą apie trijų elementų darną.

Protui priskiriamas vaidmuo: žmogus turi išlavinti protą tiek, kad galėtų pažinti Dievą, kad suvoktų, ko yra atėjęs į šį pasaulį, koks žmogaus galutinis tikslas, kaip to pasiekti, kad suvoktų ir pareigas tėvynei bei pasauliui. Tai proto lavinimo reikšmė žmogaus gyvenime⁸⁷. Lavinti protą padeda aplinkos aiškinimas, klaidingų nuomonių taisymas, skatinimas mąstyti, lyginti, spręsti; taip pat dainavimas, pasakų sekimas, patarlės, – tai lavina vaizduotę, klausą ir kalbą. Protines galias ugdo pažintinė ir mokomoji, žaidimų ir darbinė veikla. M. Pečkauskaitė ypač domino, kaip vaikai suvokia pasaulį, kokia jų pasaulėžiūra, kaip jie mąsto; tuos suvokimus ji perkelia ir į savo kūrybą: „E, aš nebijau nieko! – pasakoja daktaras. – Kad ir būtų baidyklių, nebijočiau. Mamytė sako, kad kiekvienas vaikas turįs aniolą sargą, ir aš turiu. Tai jis mane apgintų nuo baidyklių. Juk negali būti, kad baidyklės daugiau galios turėtų už patį aniolą! <...> Taip norėčiau pamatyti nors kartą tą aniolą! Kartais eidamas staigiai šmukšt! Ir pažvelgiu į šalį, be nepamatysiu nors sparnų galelių“⁸⁸.

Greta proto lavinimo – jausmų ugdymas, nes šie žmogų padaro žmogumi: „Kieno protas būtų iškilęs į aukščiausias aukštybes, bet jei jausmai būtų apmirę, tai, nežiūrint to savo aukštojo proto, tas žmogus vis dėlto būtų panašus į kietą šaltą akmenį. Dėl to Šv. Paulius ir sako: „Kad turėčiau dovaną pranašauti, žinočiau visas paslaptis ir visokį mokslą..., o neturėčiau meilės – esu niekas“⁸⁹. Jausmų amplitudėje pedagogė išskiria tokius jausmus:

⁸⁷ Plg. J. Žilionis, J. Pečkauskaitė apie proto, jausmo ir valios darną asmenybės ugdymo procese, *Pedagogika*, Nr. 34, Vilnius: VDU leidykla, 1997, p. 207.

⁸⁸ Šatrijos Ragana, *Sename dvare*, p. 131–132.

⁸⁹ Šatrijos Ragana, *Motina – auklėtoja*, p. 50.

- užuojauta - pavydas,
- meilė - neapykanta,
- drąsa - baimė,
- pagarba - gėda,
- gėrėjimasis - bjaurėjimasis.

Kiekvienas jausmas turi priešingą jausmą ir auklėjimo esmė - išugdyti pozityvius, teigiamus jausmus, taip nepaliekant vietos blogiesiems, griaunantiesiems jausmams. Tam padeda užuojautos ugdymas, geri darbai, grožio pastebėjimas. Taigi dorovinių jausmų ugdymas siejamas su estetiškais jausmais, kuriuos ugdyti padeda tarpusavio santykiai, žmogaus elgesys, buitis ir gamta.

Proto lavinimas rašytojos pedagogikoje yra neatsiejamas nuo valios: „Žmogus gali labai gražiai ir gerai jausti, o dėlto nebūti dorovingas. Dorovingas jis tėra tuomet, jei taip daro, kaip jam sako tie gerieji jausmai. O tam jis būtinai reikalingas valios“⁹⁰.

Gyvenimas klostysis sėkmingai, jei protas ir kilniausi jausmai bus valdomi valios, nes tik tvirtos valios žmogus yra naudingas sau ir kitiems, yra laimingas ir teikia laimę aplinkiniams. Tvirtos valios nebuvimas, pasak M.Pečkauskaitės, visus talentus, norus ir gabumus paverčia niekais. Žmogaus sielai valia yra tas pat, kas kūnui - kaulai; jei jų nebūtų - kūnas suglebtų. Todėl ugdyti valią yra svarbiausias auklėjimo tikslas nuo pat mažens. Valia turi būti ugdoma savo noru: vaikas pats to turi norėti. Valia yra ta dieviškoji žmogaus galia, kurios padedamas jis geba pasipriešinti savo norams, suvaldyti stipriausius savo polinkius.

Kalbėdama apie tris svarbiausias žmogaus sielos galias - protą, jausmus ir valią - M.Pečkauskaitė pabrėžia jungtį tarp jų, kuri harmoningai tobulina žmogų, suteikia jam galimybę pažinti pasaulį ir save, ugdo išgyvenimus, plečia valios galimybes ir padeda pasiekti užsibrėžtą tikslą⁹¹.

M.Pečkauskaitė savo pedagoginiame auklėjime neatsisakė bausmių ir siūlė jas taikyti už bendrųjų gyvenimo normų pažeidimą, tačiau ne žeminant vaiką, o padedant jam suprasti padarytą klaidą. Bausmė neturi atrodyti keršijimu už blogą darbą. Bausmės tikslas, pasak pedagogės, suprantamai parodyti skirtumą tarp gerų ir blogų darbų. Bausmė turi būti išmintinga, teisinga, adekvati, ne per dažna, nesilieianti pykčiu. Bausti galima:

- tylėjimu (žvilgsnis, judesys),
- žodžiu (trumpa kalba, kuria nesiplūstama),

⁹⁰ Ten pat, p. 53.

⁹¹ Plg. J.Žilionis, Pečkauskaitė apie proto, jausmo ir valios darną., p. 210.

- veikimo bausme (geras darbas ar pomėgio apribojimas).

Skiriant bausmę, būtina vaikui paaiškinti, kaip ji siejasi su nusikaltimu, kodėl yra tokia, o ne kitokia, ir ko ji turi išmokyti. Bausmė turi būti tokia, kad vaikas sutiktų su ja. Mušimas – nėra pedagogiška bausmė, nes jis nemoکو, o atvirksčiai – sukelia pyktį ar užsisklendimą, žalodamas jautrią jo sielą ir palikdamas pėdsaką tolesniame gyvenime.

Sunkus pedagoginis darbas su visais savo džiaugsmais, matant auklėjimo rezultata, kartais ir vargino. Tačiau Marija turėjo jėgų įveikti laikiną silpnumą: „Užaina valandos didelio nusiminimo, juodos valandos – rodos, viską mesiu ir eisiu, nes darbas mano tuščias bus. Bet pamatau nors mažiausią šešėlį mano darbo pasekmių – ir vėl debesiai išsiblaško. Ir vėl varau savo darbą“⁹², – rašo ji laiške P. Augustaičiui.

M. Pečkauskaitė, kartu su kitais lietuvių pedagogais stiprino Lietuvos pedagogikos pagrindus, paremtus humaniškais ir kritiškais auklėjimo metodais. Pasak O. Tijūnėlienės, „rekomendavo būdus, harmoningus su ugdytinio prigimtine savybėmis – veikimu, aktyvumu, su žmogaus esme: žmogumi – didžiausia vertybe, gražiu Dievo kūrinium, savo valia besiveržiančiu į Tiesą, Gerį, Grožį“⁹³. Auklėjimą, aiškindama plačiąja prasme, suprato kaip kūno ir sielos (proto, jausmų ir valios) galių plėtojimą; siaurąją prasme – kaip dorovinį auklėjimą (gerųjų jausmų žadinimą ir stiprinimą), kurio pagrindinis šaltinis – religija. J. Ratzingeris teigia, kad žmogus išvelgia save tiek, kiek tiesą ir teisingumą esant tikrąją gyvenimo verte⁹⁴. O M. Pečkauskaitė šį teiginį tvirtino savo pedagogine veikla. Jos auklėjimo tikslas – pasiekti žemiškąją ir amžinąją laimę, išugdant klusnumą tėvams, tiesos siekimą, teisingumą, meilę artimui ir Tėvynei, pagarbą žmogui ir nuosavybei, dėkingumą, valią, darbštumą, tvarkingumą.

Rašytojos visuomeninė veikla – tarnavimas kitiems. Prasidėjus pasauliniam karui, Marijampolės mergaičių progimnazija persikėlė į Trakus, o 1915 m. gegužės mėnesį evakavosi į Voronežą. Tuomet M. Pečkauskaitė per fronto liniją pasuko į Židikus, kur nuo 1915 m. pradžios, pradėjus dirbti kun. K. Bukantui, buvo apsisojusios jos motina ir sesuo. Apsipratusi su karo baisumais M. Pečkauskaitė ėmėsi auklėjamojo darbo: organizavo lietuvišką mokyklą. Tuščiose altarijos patalpose surinko apie dvidešimt vaikų, juos

⁹² Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 284.

⁹³ O. Tijūnėlienė, *Veikliai tarnavusi šviesos pasauliui*, p. 82.

⁹⁴ J. Ratzinger, *Eschatologija. Mirtis ir amžinasis gyvenimas*, Vilnius: Katalikų pasaulis, 1996, p. 100.

mokė lietuvių kalbos, geografijos, istorijos, gramatikos ir aritmetikos; po pamokų valandėlę skirdavo diskusijoms su mokiniais. Kazė Rubinaitė, viena tos mokyklos pirmųjų mokinių, prisimena: „Buvo šalta rudens diena, kai pirmąkart peržengiau tos mokyklėlės slenkstį. Manydama, kad panelė mokytoja yra išdidi ir pikta, įėjau su didele baime. Pamačiau besimokančias jau kelias mergaites. Prie manęs priėjo tamsiais rūbais kukliai apsirėdžiusi panelė: aukšta, labai maloni, besišypsanti. Parodė sėstis prie vieno staliuko, teiravosi, ką aš moku. Kai pasakiau jau kiek skaitanti, ji padavė man knygelę ir liepė perskaityti kelias eilutes. Pati atsistojo prie manęs, viena ranka pasirėmė į stalą, o kita apglėbė mane“⁹⁵. 1915 m. mirė Marijos motina Stanislava Pečkauskienė. Tai buvo pats skaudžiausias smūgis jos gyvenime; liūdesį ir skausmą matė jos mokiniai. Ta pati K. Rubinaitė rašo: „Mes, nors dar vaikai, supratome mylimos mokytojos liūdesį ir skausmą. Visi nutarėme jos motinėlės palaikus palydėti į amžino poilsio vietą su gėlėmis ir vainikais (o gal kas iš suaugusiųjų patarė, gerai nebeatsimenu). Gili žiema, gėlių nėra. Iš gražių kadugių, eglių šakelių padarėme vainikus, papuošėme popierinėmis gėlėmis. Laidotuvių dieną eisenoje dalyvaujame visi mokiniai. Gal tai ir vaikiškai atrodė, bet mokytoja su malonumu priėmė mūsų užuojautą ir per pamokas dėkojo“⁹⁶. Išgyvendama skausmą dėl mirusios motinos, Marija vis tiek toliau dirbo visuomeninius darbus. Vokiečių žandarams apsigyvenus klebonijoje, mokyklos buvo neįmanoma paslėpti. Vėliau buvo gautas leidimas mokytį. Antraisiais mokslo metais susirinkus vaikams į mokyklą, jau buvo rašomoji lenta, ant sienų – paveikslai, ant mokytojos stalo – gaublys. Prisdėjo rankdarbių pamokėlė, kurios metu Marija su mokiniais siuvinėjo, mezgė.

Kalėdoms surengė vaikams eglutės šventę, kurios metu buvo deklamuojama, rodomi gyvieji paveikslai, sakomi monologai, dalijamos dovanėlės. Klemensas Arlauskas, kuris tada dar buvo vaikas, atsimena: „Buvo Kalėdų šventė. Panelė mokytoja suruošė vaidinimus mokykloje, kokį veikaliuką vaikai vaidino – nepamenu. Žmonių buvo pilna salė, jei sale galima pavadinti nedidelės altarijos kambarį. Aš buvau su tėveliais ir broliukais. Vis dairiaus, ar nepamatyčiau tos nuostabiosios mokytojos. Bet vis jos nemačiau, nes ji už scenos grimavo vaikus – artistus. Per vaidinimus jiems sufleravo. Po vaidinimų kitam altarijos pastato gale buvo papuošta eglutė. Nors pa-

⁹⁵ K. Čibiras, *Gyvenimo menininkė*, p. 67.

⁹⁶ K. Arlauskas, *Atsiminimai apie rašytoją ir pedagogę Mariją Pečkauskaitę-Šatrijos Raganą*, Ylakiai, 1978. Rankraštis, Židikių bibliotekos Kraštotyros fondas. (Rankraščio publikaciją žr. šio leidinio p. 125–182. Toliau citatų puslapiai nurodomi iš šios publikacijos), p. 148.

puošalėliai buvo labai paprasti, daugiausia pačios mokytojos padaryti, bet ji man atrodė nepaprastai graži. Ant staliuko prie eglutės stovėjo popierinis Betliejus, vaizduojąs Kristaus gimimą. Čia aš turėjau laimę pirmą kartą pamatyti ir panelę mokytoją. Ji žaidė su vaikais, ėjo ratelį, dainavo⁹⁷. Baigus antrus mokslo metus, vokiečiai mokyklą uždarė. Vėliau, net Lietuvai atsikūrus, Marija į mokyklą nebegrižo, silpstant jėgoms pasinėrė į visuomeninį darbą, kurį buvo pradėjusi jaunystėje.

1900 m., būdama Užventyje, M.Pečkauskaitė pradėjo tarnauti liaudžiai, neturtingiesiems. Ji liaudį švietė pačiu tinkamiausiu būdu – gimtąja lietuvių kalba: „Ar turėtų kas teisės ištautinti kokią nors tautą, liepti jai išsižadėti savo praeities, kalbos, būdo? <...> Lietuviai labai skiriasi nuo lenkų, taip kito-nišką turi būdą, – mokyk juos dabar, kad Lenkija – jų tėvynė, lenkiška kalba turi būti jiems visų brangiausia! Tai reiškia mokyk, kad savo prigimtą, lietuviškąją, pamestų, kad senovės dainas pakeistų į lenkiškas... Dieve! Ar tai ne judošystė būtų, ar ne didžiausia niekšystė?!“⁹⁸ Marija lenkiškai mokėjo gerai, o po ligos gimnazijos studijas tęsė namie rusų, vokiečių ir prancūzų kalbomis. Labai mėgo muziką – skambino fortepijonu: „Šiandien galėjau gėrėtis lig soties, grodama Šopeną ir Bethoveną. Tai mano mėgstamieji kompozitoriai, ir nors žinau, kad toli gražu neatlieku jų kompozicijų taip, kaip reikia, tačiau suprantu juos ir atjaučiu ir, įsiklausiusi į tuos stebuklingus balsus, skęstu juose, užmiršdama viską. Ir galima tuojau numanyti, koks didelis skirtumas tarp muzikos tokių Šopenų ir Bethovenų ir šiaipjau saloninių dalykėlių: klasiškoji muzika niekad os neatsibosta, o saloninė – labai greit. <...> O sonetas ir valsus girdžiu nuo pat mažens, groju, kaip tik geriau groti pradėjau, ir vis man jie gražūs, vis, rodos, daugiau atrandu juose grožio ir turinio. Ak, ta muzika, kaip ji man širdį pagauna!“⁹⁹

Užventis turėjo lemiamą įtaką Marijos visuomeninės veiklos formavimuisi: kaimynystė su Ušnėnų Julija Žymantiene-Žemaite, moksleiviu Povilu Višinskiu, kuris padėjo mokytis Marijos broliui. Jis pastūmėjo M.Pečkauskaitę į sąmoningą lietuvišką patriotizmą, padėjo formuoti tėvynės meilės idėją, lietuviškumą, kuris savaime jau buvo Marijos sieloje, kartu su tarnavimu silpniesiems – rūpinimusi ligoniais, neturtingų vaikų šelpimu, jų mokymu. Pagaliau bendravimas su tokiomis asmenybėmis, kaip kun. Kazimieras Adomas Bukantas, jo brolis studentas Domininkas, Kalnietis ir kt., dar labiau šaukė M.Pečkauskaitės dvasią į visuomeninę veiklą.

⁹⁷ Ten pat, p. 130.

⁹⁸ Šatrijos Ragana, *Sename dvare*, p. 43.

⁹⁹ Ten pat, p. 39.

M.Pečkauskaitės visuomeninė veikla tęsėsi studijų metu Šveicarijoje, pasisėmus Försterio idėjų Ciūriche, dalyvaujant „Rūtos“ veikloje Fribūre, rašant lietuvių spaudai. Vėliau, grįžusi į Lietuvą ir Vilniuje atidariusi knygyną, Marija aktyviai dirbo tarnavimo visuomenei darba, kai Vaižgantas pasiūlė bendradarbiauti su „Vilties“ redakcija. Šiam darbui rašytoja skyrė daugiau laiko nei knygynui, nes jai nesisekė prekiauti knygomis. Marija rašė visuomeninėmis temomis, skiepydama lietuviybę ir nepataikaudama carizmui, taip pat pedagoginėmis temomis, populiarindama Försterio mintis bei Vakarų mokyklų demokratiškąjį auklėjimo modelį.

Marijampolės mergaičių progimnazijoje pasinėrus į auklėjamąjį ir organizacinį darbą, rašytojai buvo mažiau laisvo laiko. Ji, kaip „Žinijos“ draugijos, kuri buvo progimnazijos steigėja, paskaitų komiteto sekretorė, rūpinosi kviesdama žymius lektorius: J.Tumą, K.Jokantą, J.Bagdoną, K.Samajauską ir kt. Taip pat ir pati skaitė papildomas paskaitas. Yra žinoma jos paskaita – straipsnis „Mintys apie dailę“, kur pirmą kartą viešai prabyla apie meną, išreiškiantį vidinį žmogaus nusiteikimą, žadinantį amžinybės ilgesį: „Dailė gi nėra šalta liudytoja žmogaus gyvenimo apsireiškimų ir nejautri faktų skaitliuotoja. Ji kad ir įsidėmėja tuos faktus, tai šaukia nuo jų aukštyn, iš kasdienio pilkumo į saulėtą idealų šalį; ji sako apie tai, kas turi būti, ji nurodo tai, kas nepasiduoda valandos nuomonėms, viešpataujančiai madai – kas yra nepermainoma, kas yra amžina, kas yra visados tiesa. Dailė žiūri į viską sub specie aeternitatis [su amžinybės žvilgsniu]“¹⁰⁰.

Atvykusi į Židikus, kur gyveno iki mirties, M.Pečkauskaitė šiame krašte vainikavo savo tarnavimą visuomenei. Gavusi honorarą už savo raštus nusipirko namus ir įsteigė Židikuose Šv. Vincento Pauliečio draugijos skyrių. Šiam skyriui oficialiai vadovavo kun. K.Bukantas, bet visais organizaciniais reikalais rūpinosi rašytoja. 1924 m. šios draugijos centro pirmininke tapo Marijos bičiulė iš Marijampolės progimnazijos laikų – J.Kairiūkštytė-Tumėnienė. Apie rašytojos visuomeninę veiklą Židikuose daug sužinome iš jos laiškų J.Tumėnieni. Draugija atsiliepdavo į rašytojos prašymus ir padėdavo: „Tamsta žinai, kad mūsų Šv.Vincento dr[augijos] skyrius padavė prašymą, kad valdžia duotų dykai malkų. Nepriėjau pati prie departamento viršininko. Dabar gavom atsakymą, Tamsta žinosi, kokį, perskaičius čia įdėtą prašymą. Juokinga tiesiog, man rodos, kad jie tyčiojas iš mūsų; gal kas nors tyčia sugadino prirašęs ranka žodžius „taksos kainomis“¹⁰¹. Iš to paties laiško J.Tumėnieni matome rašytojos rūpinimąsi Židikų blaivybės draugija:

¹⁰⁰ J.Žėkaitė, *Šatrijos Ragana*, p. 167.

¹⁰¹ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 343.

„Židikų blaivybės dr[augija] turi namus – plecius gražus, nemažas, bet namai sugriuvę. Reikėtų būtinai taisyti, padaryti salę teatrui ir t.t. Bet nėra pinigų“¹⁰². Marija rūpinosi Židikų ambulatorijos veikla, ten dirbo gailestingą seseria ir šeimninke: „Ambulatorija lig šiol gerai eina – daug padedame. Bandėm čiepyti naują serumą nuo džiovos dviem vaikam. Dievas žino, kurie bus rezultatai“¹⁰³.

Nurimus karo audroms ir visiems laukiant kažko nauja, šviesaus, M.Pečkauskaitė rengia pirmą lietuvišką vakarą Židikuose. Salės nebuvo, artistų – taip pat, todėl ėmė mokyti vaikus: klebonijos salonėlyje prie rojalio dainavo su berniukais ir mergaitėmis. K.Arlauskas prisimena vaikų vardus ir pavardes: Klemas Juodka, Pocevičius, Jablonskis, Domininkas Uba, Aleksandras Uba, Jonas Arlauskas, Zigmantas Arlauskas, Antanas Kazakauskas, Petras Reivytiš, Kazė Rubinaitė, Stefa Pučinskaitė, Ona Grabytė, Bronislava Reivėtaitė, Julijona Ubaitė, Valerija Ubaitė, Cecilija Kaupaitė, Juzefa Vainauskaitė ir Stanislava Arlauskaitė. Pirmas lietuviškas vakaras Židikuose buvo surengtas 1917 m. vasarą. Buvo parodytos dvi komedijos: „Magdė velnio apsėsta“ ir „Neatmezgamas mazgas“, skaitytas Čiurlionienės monologas „Kelionė į Šiaulius“, dainuojamos lietuviškos dainos; jos pirmą kartą po karo pasklido po aplinkinius kaimus. Visa, kas lietuviška, buvo ypač brangu ir šventa.

M.Pečkauskaitė nusprendė suburti kaimo jaunimą į jos pačios įkurtą draugiją „Rūtų vainikėlis“, kurios tikslas – krikščioniška dvasia lavinti jaunų žmonių protą ir širdį. Nariai turėjo pasižadėti kasdien suvaldyti kokį blogą savo polinkį ir padaryti kokį gerą darbą: padėti seneliams, paskaityti knygą, patvarkyti kapus, dalyvauti susirinkimuose, atlikti kitus valdybos paskirtus darbus. Jaunimas buvo mokomas viešai reikšti savo mintis diskutuojant apie tėvynės meilę, teisingumą, valgyto kultūrą, mokomas rašyti straipsnelius. Ši draugija veikė trejus metus¹⁰⁴.

Suaugusiesiems šviesti rašytoja įsteigė vysk. M.Valančiaus blaivybės draugiją, kuri skelbė blaivų gyvenimo būdą, ragino gyventi darbštų ir tvarkingą gyvenimą. Visų pirma buvusios karčemos vietoje M.Pečkauskaitė atidarė arbatinę. Atidarymo metu buvo vaidinamas toks vaizdelis: girtas vyras, užėjęs į arbatinę, nori išgerti, bet vedėja aiškina, kad čia degtinės nebus. Į arbatinę užėina žydelis, ir girtuoklis su juo išeina ieškoti išgerti. Vaidinimo pabaigoje buvo monologas apie to žmogaus nelaimingą šeimą – vargšę

¹⁰² Ten pat.

¹⁰³ Ten pat, p. 351.

¹⁰⁴ Plg. K.Čibiras, *Gyvenimo menininkė*, p. 71–72.

žmoną ir alkanus vaikus. Monologas baigiamas pasiūlymu tokiam vyrui susilti ne pas žydą, kuris išvilios paskutinius pinigų, bet užėiti į arbatinę ir dar bandelių šeimai parnešti¹⁰⁵. Surinkusi įvairiais būdais lėšų, Marija pastatė Blaivybės draugijos namus su teatro, koncertų sale – tikrą apylinkės kultūros centrą. Rašytoja šiuose namuose rengė blaivybės vakarus, katalikiškų bendrijų susirinkimus, suaugusiuosius pratino skaityti knygas ir laikraščius, kalbėjo jiems apie tėvynės meilę, tikėjimo atsiradimą ir kt. Šiame Židikų kultūros centre, lankydamas Žemaitijos miestelius ir kaimus, apsilankė tuometinis Lietuvos prezidentas Antanas Smetona; čia jis pabendravo su apskrities ir vietos valdžia ir susirinkusiais žmonėmis.

M.Pečkauskaitė buvo uoli bažnyčios pagalbinkė: rūpinosi jos puošimu, naujais bažnytiniais rūbais: „Mieloji p. Janina, ar tamsta negalėtumei sužinoti, kiek dabar kaštuoja česuča. Reikėtų padaryti dar vieną veliumą bažnyčiai – paprastesnį, nes senasis jau visai suplyšo. O česuča labai stipri ir gerai duoda skalbiama. Parašykite, koks platumas ir kainą“¹⁰⁶.

Nors pati rašytoja buvo labai kukli ir neieškojo atlygio už savo darbus, jos veikla tolimoje provincijoje neliko nepastebėta ir akademinėje Lietuvoje. Kauno universitetas 1928 m. suteikė jai garbės daktaro vardą už nuopelnus Lietuvos literatūrai ir pedagogikai. Iš anksto informuota apie universiteto iniciatyvą suteikti jai šį vardą Marija rašo Vaižgantui ir prašo paveikti universiteto Tarybą to nedaryti: „Ši žinia baisiai suiritavo mane. Iš tiesų, to be trūko! Kaip sau norit, tai juk daugiau negu juokinga. Argi gali būti kas juokingesnio už nenusipelnytą garbę? Žmonės, kurie ją prisiima ir ja džiaugias, atrodo man, tiesiog pasakius, kvaili. Už jokius turtus nenoriu stoti į jų eilę ir niekad tos garbės priimti nesutiksiu“¹⁰⁷. Marija nedalyvavo oficialioje vardo įteikimo ceremonijoje, net nesutiko, kad diplomas būtų atvežtas į Židikus. Respublikos prezidentas už nuopelnus Lietuvos mokyklai, literatūrai ir už visuomeninę veiklą apdovanojo ją Gedimino ordinu, o Ministrų Kabinetas paskyrė jai pensiją iki gyvos galvos¹⁰⁸. M.Pečkauskaitė dirbo ne tam, kad tikėtusi apdovanojimo ir jo nenorėjo, todėl visuomenė žemai lenkia galvą prieš šią didžią pedagogę ir visuomenininkę.

M.Pečkauskaitės artimo meilės darbai. Židikuose ypač atsiskleidė ryškiausia dorovinė M.Pečkauskaitės savybė – meilė žmogui. Ji rūpinosi visais

¹⁰⁵ K.Arlauskas, *Atsiminimai apie rašytoją ir pedagogę Mariją Pečkauskaitę*, p. 154–155.

¹⁰⁶ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 466.

¹⁰⁷ Ten pat, p. 462.

¹⁰⁸ K.Čibiras, *Gyvenimo menininkė*, p. 85.

vargšais, neturtingais, našlaičiais, seneliais ir kitais pagalbos laukiančiais, likimo nuskriaustais žmonėmis. Lengvinti kenčiančiųjų skausmus, šildyti juos žmogiška šiluma, padėti eiti doros keliu – pagrindinis rašytojos tikslas, reiškiant tarnavimą artimui. Vadinasi, ir labiausiai kenčiantiesiems skelbti, jog krikščioniškam tikėjimui neegzistuoja „gyvenimo nevertas gyvenimas“. Tartum būtų numačiusi, ką parašys šių laikų teologas Josephas Ratzingeris: „Kol gyvename, net ir juodžiausių sutemų temdomas gyvenimas yra Dievo dovana, užduota visiems gyviesiems, tarnaujančios meilės reikalavimu galinti juos padaryti turtingesnius ir laisvesnius“¹⁰⁹.

Rašytoja nepalieka likimo valiai našlaičių. Laiške J. Tumėnienei ji rašo: „Yra čia berniukas 8 metų, našlaitis. Tėvas buvo sodininku viename dvare. Užmušė jį perkūnas, o motina nusidūrė peiliu. Paliko keletas vaikų, kitus paėmė šis tas; tas, apie kurį rašau, neturi vietos; yra labai gabus, mokiau jį pernai, tik be galo gyvas, blogų daiktų nuo visokių vaikų išmokęs, bet gero pedagogo rankoje, man rodos, galėtų užaugti žmogumi. Girdėjau Kaune esant kažkokią prieglaudą, kun. Januševičiaus vedamą, – gal yra ir kita. Tai gi ar negalėtumei tamsta sužinoti apie tai – ar priimtų, kokiomis sąlygomis, ko tose prieglaudose moko ir t.t.“¹¹⁰. Vėliau, jau išvykus vaikui į Kauną, rašytoja rūpinosi ir tolesniu jo likimu: „Su tuo našlaičiu bėda. Išsiuntėm į Kauną su visai nepažįstamu ponu ir lig šiol jokios žinios. Gal kokiems cigonams pardavė, o gal įkišo į kokią lenkų prieglaudą. Jei Tamsta teiktumeis nueiti ir sužinoti, padarytumei didelę malonę. Jo vardas Praniukas Bakšys“¹¹¹.

Marija savo globa apgobė įvairaus likimo žmones, dėl kiekvieno skaudžiai išgyveno ir kiekvienam, ypač sergančiam, kuris pats savimi negali pasirūpinti, kiek leido jos jėgos ir galimybės, padėjo. Laiške J. Tumėnienei rašo: „Yra čia viena bėdina moteriškė, kuri pagimdžius sunkiai susirgo. Mūsų daktaras gydė ją, dabar ji jau daug geresnė, jau net vaikščioja, bet pasiliko dar viena baisi yda: kažkokia pūslės liga. <...> Daktaras sako, kad <...> galima tiktai operacija, kuri yra sunki, čia niekas jos negali padaryti. Tad gal Kaune galima būtų. Sumaniau kreiptis į Tamstą, miela p. Janina. Mat blogiausia, kad ta ligonis visai neturtinga, o mūsų draugijos kasa irgi nėra taip pilna, kad galėtų duoti reikalingų lėšų. Tai ar negalima būtų kaip nors išsiriūpinti, kad ją priimtų dykai?“¹¹² Marija lanko ligonius, tuo mažindama jų skausmus ir kentėjimus: „Neduok Dieve, kiek aukų grobsto pas mus tuber-

¹⁰⁹ J. Ratzinger, *Eschatologija. Mirtis ir amžinasis gyvenimas*, p. 99.

¹¹⁰ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 340–341.

¹¹¹ Ten pat, p. 343–344.

¹¹² Taip pat, p. 349.

kulioza. Dabar štai gydos 4 mergaitės, visos jaunos, viena jau nebeilgai gyvens, o taip nori gyventi. Tėvai turėjo 18 vaikų, ir visi išmirė, šita paskutinioji. Širyt ėjo pas ją kun. Kazimieras, labai silpna. Prašo, kad atečiau, prižadėjau šiandien aplankyti. Taip gaila į ją žiūrėti“¹¹³. Rašytojos pasiaukojimą žmonės įvertino. Kaime yra daug religingų žmonių, daug labai gerų širdžių. Jie turi daug gerų norų, prisiriša prie šviesuolių, kurie jiems nesavanaudiškai padeda. Marija išmoko žmonėse matyti daug gero. Ji, kaip moko Evangelija, rodė krikščionišką teisingumą ir meilę aplinkiniams.

Rašytojai rūpėjo ir materialinė pagalba. Ieškojo stipendijos gabiam jaunuoliui studijuoti Liuvono universitete: „Būtų labai gerai, kad Švietimo ministerija skirtų Kazakauskui stipendiją, kurią jis pradėtų imti nuo vakacijų“¹¹⁴. Per Šv. Onos atleidus surengė loteriją, surinktos lėšos buvo naudojamos labdarai. M.Pečkauskaitė gyveno kitų gyvenimu, kitų skausmu, kitų kančia, tartum paimdama dalį to skausmo sau ir tuo palengvindama kenčiančiajam, nors jos pačios sveikata vis labiau šlubavo. Bet išsiugdę pareiga tarnauti kitiems buvo stipresnė už savas negalias, ir ji vis ėjo, lankė, rūpinosi kitais, tartum visų motina.

M.Pečkauskaitė Židikų žmonėms buvo labiau žinoma kaip didelė labdarė, kaip krikščioniškos artimo meilės apaštalas, o ne kaip rašytoja ir pedagogė. Žmonės ją vadino paprastai: „mūsų Mārija“. Jos širdies gerumą patyrė daugelis. Kaip pedagogę galėjo pažinti tik tie, kurie mokėsi jos įsteigtoje, bet trumpai veikusioje mokyklėlėje; kaip rašytoją – taip pat ne visi paprasti žmonės galėjo pažinti. Tačiau jos artimo meilės darbus, kuriais ji gerino vargšų būtį, matė visi. K.Arlauskas prisimena: „Metrikus perrašinėdamas, pietaudavau klebonijoje. Ir ne kartą pastebėjau, kad jei kurią dieną būdavo paduodama geresnė mėsa, panelė Marija, geresnį gabalėlį paėmusi, susidėdavo į savo lėkštę, bet paimdavo atskirą lėkštėlę iš bufeto ir į ją šį mėsos gabalėlį su garnyru įdėdavo. Tada ji pasitenkindavo tik viena sriuba. Ir niekas jos neklausdavo, kodėl taip daro, nes visi žinojo, kad tai bus po pietų nešama kuriam nors sergančiam vargšui. Niekas jos neragindavo paimti kitą gabaliuką ir suvalgyti, nes visi žinojo, kad ir raginama, ir prašoma ji atsisakys tai padaryti. Su tylia pagarba, jai nuo stalo pakilus, akių žvilgsniu palydėdavome ją, išeinančią iš valgomojo su lėkštele, kaip tikintieji palydi kunigą, nešantį ligoniams Švenčiausiąjį“¹¹⁵. Marija tapo visos apylinkės galva ir širdis. Ji žinojo visus vargšus ir stokojančius. Keletą kartų per mėnesį,

¹¹³ Ten pat, p. 358–359.

¹¹⁴ Ten pat, p. 384.

¹¹⁵ K.Arlauskas, *Atsiminimai apie rašytoją ir pedagogę Mariją Pečkauskaitę*, p. 179.

ypač prieš šventes, Šv. Vincento Pauliečio namuose dalija produktus atėjusiems vargšams, o jų po praūžusio pasaulinio karo netrūko.

M.Pečkauskaitė ir jos šeima daug gero patyrė iš kun. K.Bukanto. Ji suprato, kad senstantis kunigas neilgai galės klebonauti, tad kūrė ateities planus, kad, atsilygindama už jo gera, galėtų jį apgyvendinti savo namuose¹¹⁶. Tačiau visai netikėtai kun. K.Bukanto sveikata labai pašlijo. Jis buvo išvežtas į Kauną sudėtingai aniems laikams pūslės operacijai. Marija, klebonui gulint ligoninėje, „per dienų dienas ėjo iš bažnyčios į bažnyčią, meldama Viešpatį malonės taip sunkiam ligoniui. Ji taip labai išgyveno savo geradarių ligą, jog užmiršdavo, ar yra valgiusi, ar ne, nebejausdavo nei šalčio. Ji turėjo tik vieną tikslą – kad tik kunigas Bukantas išgytų“¹¹⁷. Taip šalia gerų artimo meilės darbų Marija nepamiršdavo maldos, ryšio su Aukščiausiuoju, kaip stiprybės šaltinio. Klebonas pasveiko ir toliau ėjo savo pareigas. Tuo tarpu Marijos sveikata pradėjo dar labiau silpnėti: sunki kaulų vėžio liga ėmė progresuoti. Ta, kuri ruošėsi rūpintis savo geradarių senatve, pati vis labiau silpo.

Šatrijos Raganos kūrybos idėjinis pasaulis. Rašyti Marija pradėjo labai anksti. Vaižgantas rašo: „Tėvui ji nemaža įkyrėdavo, išrašydama visus jo nutveriamus popierius. Tėvas pyko, bet ką padarys, kad Marytės galva visados buvo pilna visokių prasimanymų ar girdėtų istorijų, kurias kažin kas vertė ją išdėstyti raštu“¹¹⁸. Pirmieji jos rašinėliai buvo lenkų kalba. Lietuviška ji pradėjo rašyti išgirdusi apie lietuvių laikraščius iš P.Višinskio. Stropiai mokydama lietuvių rašybos, P.Višinskio padedama, Marija žengė pirmuosius žingsnius literatūroje.

Pirmieji mus pasiekę rašytojos kūriniai yra jos laišakai, kurie prabyla apie pačią Mariją, jos gyvenimą, planus, mėginimus kurti. Laiškas Povilui Višinskiui rašytas tris dienas. „Iš viso, kas nuo amžių parašyta, laišakai tikriausiai sudaro didžiausią dalį“¹¹⁹, – sako M.Pečkauskaitės kūrybos idėjinio pasaulio tyrinėtoja Viktorija Daujotytė. Tad ir Šatrijos Ragana pradeda nuo laiškų. Laiškai atskleidžia ir pačią jos asmenybę: ji neabejinga tikrovei, gyvenimo reikalams, bet kartu mąsto apie tai, kas nelaikina, kas amžina – apie laimę, prasmę, galutinę tikslą. Laiškai pripildyti bendros patirties, kuri reiškiamą sprendžiant kasdienius reikalus, atsakant į kitą laišką, tačiau neat-

¹¹⁶ Ten pat, p. 181.

¹¹⁷ Ten pat.

¹¹⁸ J.Tarvydas, *Marija Pečkauskaitė...*, p. 156.

¹¹⁹ V.Daujotytė, *Šatrijos Raganos pasaulyje*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 1997, p. 27.

skleidžiant pačių intymiausių, slapčiausių sielos išgyvenimų: „No ir daug man reikia, kad aš kam savo dūši atidaryčiau!.. Mat turbūt dėl to, kad nepripratus esu savo mįsliais su kitu dalintis“¹²⁰.

Pirmas jos kūrinys buvo išspausdintas 1896 m. „Varpo“ laikraštyje; tai buvo vaizdelis „Margi paveikslėliai“, kuris parodė jaunos autorės veržimąsi į dvasios laisvę, į kultūrą. Pasirodžius M.Pečkauskaitės antrajam kūriniui „Kodėl tavęs čia nėra?“ tame pačiame „Varpe“, J.Tarvydas drąsiai prilygina jos kūrybišką emocingumą Maironiui, Žemaitei, Lazdynų Pelėdai¹²¹. Daug rašytojos kūrinių, pradedant 1900 m. pasirodžiusia „Viktute“, kuri išaugo iš jos dienoraščio, dvelkia altruizmu, auklėjamąja nuotaika, lyriškumu. Visuose kūriniuose M.Pečkauskaitė moka pastebėti ir vaizdžiai aprašyti būdingiausius gyvenimo reiškinius: kaimo žmonių vargus, dvaro pakrikimą, bajorų rūpesčius, gamtos grožį ir kt. Ji jaučia tai, ko šiame materialiam pasaulyje slapčia trokšta nemarioji žmogaus siela: „Ilgis to visados žmogaus dvasia ir negalėdama perdirbti pagal savo valią materijos pasaulio, kreipias į save pačią, į dvasios pasaulį, ir čia pasiekia tai, ko neranda aplinkui – jausmo amžinybę“¹²². Rašytojos talento dėka literatūra gavo aukštos estetinės kultūros veikalus „Sename dvare“, „Mėlynoji mergelė“, „Anuomet“, kur „jau ir anksčiau pasireiškęs autorės idealizmas, religingumas iki misticizmo, krikščioniškas altruizmas, amžinojo Grožio pasiilgimas, melancholija, net jos didaktiškumas pinasi draugėn tikrai meniškai sukonstruotais vaizdais ir lyg kokia subtili muzika pagauna skaitytoją į autorės sukurtą pasaulį“¹²³.

Pedagogikos srityje M.Pečkauskaitė pradėjo populiarinti savo mokytojo Šveicarijoje, garsiojo pedagogo Försterio veikalus. Pirmuosius straipsnelius rašytoja išspausdino „Viltyje“, vėliau, dirbdama Marijampolės mergaičių progimnazijoje, atskiru leidiniu išleido „Jaunuomenės auklėjimą“; tai buvo lyg ir vadovėlis auklėtinėms. Šis veikalas dėl savo poveikio ir naujų pedagoginių pažiūrų buvo išleistas du kartus. M.Pečkauskaitė vertė ir kitus Försterio veikalus: „Seksualinė etika ir seksualinė pedagogika“, „Auklėjimas ir auklėjamas“, „Kristus ir žmonių gyvenimas“, kurie davė pagrindus vėlesnei pedagoginei mūsų literatūrai¹²⁴.

M.Pečkauskaitė parašė daug straipsnelių mergaitėms ir moterims, kuriuose moko ir auklėja skaitytojas įvairiais gyvenimo klausimais. Tuos

¹²⁰ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 284.

¹²¹ L.Tarvydas, *Marija Pečkauskaitė ir jos kūryba*, p. 157.

¹²² Šatrijos Ragana, *Amžinybės aidas*, p. 11.

¹²³ L.Tarvydas, *Marija Pečkauskaitė..*, p. 158.

¹²⁴ Ten pat.

straipsnelius „Žinijos“ leidykla surinko ir išleido atskiru leidiniu „Rimties valandėlė“¹²⁵.

Minėtinas M. Pečkauskaitės veikalas „Motina – auklėtoja“, skirtas tėvams, ypač motinoms; čia patariama įvairiais auklėjimo klausimais.

Rašytojos asmens ir kūrybos tyrinėtojas J. Tarvydas Šatrijos Raganos idėjiniame pasaulyje išskiria tris svarbiausius bruožus: 1) religingumą, 2) altruizumą, 3) estetiškumą¹²⁶.

Tai tartum trys svarbiausi ir siektini idealai: Dievas, artimo meilės darbai ir grožis, kuriuos galima pasiekti praktika, pedagoginiu veikimu ir meno kūryba.

Religingumas. M. Pečkauskaitė buvo religingai auklėjama tiek namie – šeimoje, tiek visuomenėje – mokykloje. Ji buvo tikra katalikė savo gyvenime ir kūryboje. Paveldėjusi iš motinos gilius religinius jausmus, instinktyviai jaučia Dievybės ranką visame pasaulyje, jo sandaroje ir gamtos reiškiniuose. Kai ją slegia rūpesčiai, nesisiekimai, painūs gyvenimo klausimai ar išgyvenimai dėl aplinkinių tuštybės, paguodą, atsakymus ir suraminimą randa religijoje. Po R. Zaičiko religijos filosofijos paskaitų Šveicarijoje, kuriose jis įrodinėja Dievą esant tikrai šmėkla, o religiją – žmonijos „blūdu“, Marija rašo: „Grįždama iš lekcijų užėidavau į bažnyčią. Mano siela būtinai reikalavdavo pasikalbėti valandėlę su Tuo, kurį vienas jo padarų taip išūliai niekino. Jis nepyko ant manęs už to niekinimo klausimą, nes davęs mums protą Jis nenori, kad mūsų tikėjimas būtų kvailas ir nesąmoningas“¹²⁷.

Rašytoja jaučia nemirtingą žmogaus sielą, begalinį žmogaus norą gyventi, jaučia Dievo buvimą, Jo pagalbą, Kristaus įtaką žmogaus sielos būsenai. Paveikta Försterio, verčia jo knygą „Kristus ir žmogaus gyvenimas“: „Giliausiose savo gyvenimo valandose mes jaučiame, kad viskas, ką mes kalbame ir darome, tėra lyg atspindys kažko daug didesnio ir gilesnio, kas gyvena mumyse ir iš ko tik nepaprastos malonės valandėlėmis šis tas peržengia tikrenybės slenkstį – tomis retomis valandomis, kad mes pakylame viršum savęs ir nebesame valdomi išlaukinių dalykų nei kurtinami savo kūniškų reikalų triukšmo“¹²⁸. Tik sielos akys ir ausys gali prasiskverbti pro amžinojo pasaulio šydą ir jį pajusti: „Viską, į ką mes žiūrime šioje žemėje savo kūno akimis, tematome taip, tartum stovėdami tamsoje prieš baltu už-

¹²⁵ Žr. ten pat, p. 158–159.

¹²⁶ Plg. ten pat, p. 160.

¹²⁷ Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 6, p. 244–255.

¹²⁸ Fr. Försteris, *Kristus ir žmogaus gyvenimas*, Kaunas: Žinija, 1931, p. 4–5.

dangalu užtiestą langą. Už to lango šviesa patviņęs kambarys, spalvų ir kvapų jūra, gražių gražiausia muzika – bet mūsų akys teregi juodus šešėlius ant balto uždangalo, o ausys tesugauna atskirus, nesurištus su kits kitu ir daugiausia žemuosius garsus. Tik sielos akis ir ausis tepajėgia prasi-skverbtį per uždangalą ir sugauti viso to grožio, visos tos harmonijos ir spindesio nors truputėlį. Kas visa tai gerai apmąstys, tas aiškiai supras, ką norėjo pasakyti pranašas Izaijas tais aukščiau mano cituotais žodžiais: „Neleisk manęs, Dieve, spręsti pagal akių regėjimą nei pagal ausų girdėjimą“¹²⁹.

Rašytoja nerimauja dėl pasaulio sekuliarizacijos: užkariaujant technikos laimėjimams, pamirštami sielos reikalai. Ji pritaria Försteriui: „Niekados dar lig šiol žmogaus dvasia nebuvo taip nesulaikomai įgrimzdusi į žemiškus tikslus, niekadoms lig šiol nebuvo taip sutrikusi natūraliuose jaudinimuose ir reikaluose, taip stipriai suaugusi su valstybe, taip deginama tautinio karščio, tiek paverpta pinigų, technikos ir ekonomijos, kaip mūsų gadynėje“¹³⁰. Pasak jos, tai atšalimo nuo religijos padarinys, nes medžiaga be dvasios pasaulį paverčia pragaru – kyla karai ir revoliucijos. Skurdžios dvasios žmogus tampa tų baisumų ir blogybių administratoriumi, iš kilnaus Dievo kūrinio tampa tik protaujančiu gyvuliu, ir ne daugiau. Pereinamųjų laikų žmonės esti liūdni, neramūs; juos ir kelia rašytoja savo literatūrine veikla.

M.Pečkauskaitė yra gyvosios religijos skleidėja, nes tik jos dėka pakėlė artimųjų žmonių – tėvo, brolių, motinos mirtį. Religija padėjo jai kantriai kęsti sielos ir kūno kančias, kurių ji daug patyrė savo žemės kelionėje; taip pat rūpintis kitais, juos kreipiant į amžinybės kelią. Ji pabrėžia Dievo pagalbą savitvardai, dvasios ramybei, surasti kelią į tikslą: „Apskritai sakant, jei žmogui viršum viso ko stovi Dievas, ne pliušinis kačiukas, tai visi dalykai yra jam savo vietose ir tarnauja tam, kam reikia, vesdami tiesiu keliu į tikslą. Bet jei ne, tai jis daužos po gyvenimo jūrą lyg laivas be kompasos, kol pagaliau subyrės į skeveldras ant kokios uolos“¹³¹. Pati būdama pakilusi iki aukščiausio žmogaus dvasios matmens, labai religinga, ir kitiems tiesiai, be jokių užuolankų pareiškėdavo savo nusistatymą. Ji netoleravo „šiaudinių“ katalikų, o religinį kompromisą laikė velnio padaru, tuo mokydama tvirtumo. Pasak J.Tarvydo, „Dėl vien šito griežto, tiesaus, inteligentiško religingumo, kurį M.Pečkauskaitė per visą savo gyvenimą, kas valandą realizavo, dirbdama visuomeninį darbą ir rašydama veikalus, mūsų kultūros istorijoje

¹²⁹ Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 5, p. 97.

¹³⁰ Fr.Försteris, *Kristus ir žmogaus gyvenimas*, p. 14.

¹³¹ Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 5, p. 108.

ji buvo ir pasiliks aukštas kalnas, į kurį atsivertę žiūrės ir labai plačias gyvenimo vagas varantieji“¹³².

Altruizmas. Krikščionių religija yra visų pirma meilės religija, nes meilė yra žmogaus vertingumo matas. Be artimo meilės darbų religija mirtų, mirtų ir mūsų tikėjimas – tai visiems žinomos Šventojo Rašto tiesos. Krikščioniškoji religija, įsakydama mylėti visus, net ir savo priešus, susaisto meilės ryšiais ypač pačius silpnuosius visuomenės atstovus: ligonius, vaikus, senelius, kurie patys savimi negali pasirūpinti. Pasaulis labai toli iki krikščioniškos meilės idealo, nes jame daug neapykantos, paniekos, egoizmo. Suprasdama religijos praktinę galią M. Pečkauskaitė savo gyvenime realizuoja altruizmą, tuo ir kitus skatindama artimo meilės darbams. J. Tarvydas išskiria tris sritis, kurioms darė įtaką rašytojos religingumas:

- jos demokratiškumą,
- patriotizmą,
- pedagoginį darbą.

Visi žmonės Dievui yra lygūs. Bet visais laikais matomas susiskirstymas į luomus, ponus ir tarnus, karalius ir vergus. Šatrijos Ragana išgyvena dėl tokio susiskirstymo: „Dažnai mąstau sau, kokia tai nelaimė, kad taip pas mus atsiskyrė ponai nuo sodiečių, o svarbiausia to priežastis, mano nuomone, yra kalbų nevienodumas. Prastas žmogelis, girdėdamas ponus kalbant visiškai kitaip negu jis, tarias iš tikrųjų esąs iš kito molio nulipdytas – iš daug prastesnio“¹³³. Nors Marija buvo iš bajorų šeimos, tačiau jos nežavi bajorų pramogos: „Gavau laišką iš vienos savo draugės. Laiškas linksmas: jos tėvai turtingi, ji nieko nedirba, važinėjas į svečius ir linksmas. Iš vieno pokylio į kitą: per Užgavėnes į Varšuvą važiuoja... Ak Dieve! Man net skaityti nuobodu, ne tik pačiai jos vietoje būti. Kaip ji gali taip nieko nedirbti?! Juk ir aš labai mėgstu šokti, reikia pasisakyti, bet tik retkarčiais, kelis sykius per metus; mėgstu šokius kaip atilsį po darbo, bet ne kaip patį darbą. O ji pasidarė iš tų pokylių savo vienintelį darbą“¹³⁴. Marija mieliau lanko sergančiuosius ir jiems patarnauja: slaugo, guodžia, sušelpia, pamoko. J. Tarvydas šiuo požiūriu lygina Šatrijos Ragana su rusų rašytoju Levu Tolstojum; grafas kūriniuose taip pat skelbė artimo meilės idėjas, net atsisakė visų savo turtų ir ragino aukštesnįjį rusų luomą atsigręžti į liaudį¹³⁵.

¹³² J. Tarvydas, *Marija Pečkauskaitė...*, p. 163.

¹³³ Šatrijos Ragana, *Sename dvare*, p. 47.

¹³⁴ Ten pat, p. 41.

¹³⁵ Plg. J. Tarvydas, *Marija Pečkauskaitė...*, p. 165.

Religija atvedė M.Pečkauskaitę į tautinį patriotizmą. Bajoriškojo luomo sulenkėjimas ir nutautėjimas kvietė rašytoją tapti sąmoninga lietuve. Ji drąsiai nutraukė bajoriškųjų tradicijų grandinę – mokėsi rašyti lietuviškai ir kitus kvietė nepamiršti lietuvių kalbos, mylėti savo tėvynę. Marija šį kelią pasirinko dar jaunystėje: „Aš štai: lenkų kalba išlavinta, girdinti nuolat, kad esu lenkė, kas esu iš tikrųjų?! Argi galiu pasakyti, ranką prie širdies pridėjus, kad esu lenkė, aš, kurios tėvai ir bočiai Lietuvoje gimę, gyvenę ir mirę, kuri taip myliu Lietuvos žmones, Lietuvos dainas, kalbą, girias ir laukus? Pripažinus save lenke, svajodama apie tėvynę Lenkiją, kokį ryšį turėčiau su Lietuvos žmonėmis? Varydama lenkišką propagandą, naikindama lietuvių, argi galėčiau susiartinti su paprastais žmonėmis, ar mokėčiau juos apšviesti, pamokyti? Aš lenkė, o jie – lietuviai; stovėtume toli toli vienas nuo antro“¹³⁶. Jaunystėje įstojusi į lietuvių tautos sąmonintojų gretas, visą gyvenimą išliko tvirta patriotė.

M.Pečkauskaitei religija davė tvirtus pedagogikos pagrindus. Dar prieš studijas Šveicarijoje rašytoja savo kūrinyje „Viktutė“ išsako daug gražių auklėjamųjų minčių, tad, pasak J.Tarvydo, profesorius F.V.Försteris jau rado dirvą pedagogikos mokslui: „Försteris nepadarė jos dvasioje revoliucijos, o tik sustiprino ir pagreitino jos idėjų evoliuciją ir išmokė ją auklėjimo praktikos plunksna ir žodžiu“¹³⁷. Vis dėlto jo įtaka rašytojai labai didelė: dažnai ji pavadinama „lietuviškuoju Försteriu“. M.Pečkauskaitės auklėjimo tikslas: tvirta valia, palenkta protui, išlavintas protas, palenkta religijai, ir jautri sąžinė. Jai rūpi savo auklėtiniams diegti daug gerų įpročių, lavinti jų valią atsisipirti pagundoms, žadinti atsakomybės jausmą, sąmoningai mąstyti ir elgtis, nepasiduoti jokiai blogai įtakai.

M.Pečkauskaitė didi moterų pedagogė. Pasak jos, moteris yra meilės atstovė, meilės skelbėja. Mylėti yra moters, kaip motinos, pašaukimas: „Būti motina galima ne tik savo vaikams – galima ir svetimiems vaikams, pagaliau kiekvienam žmogui, su kuriuo susitinkame begyvendamos šioje žemėje. Tai bus tuomet, jei tą žmogų motiniškai užjausime, gelbėsime, gailėsime, rūpinsimės juo, padėsime jam kuo begalėdamos. Tuomet ir neturėdamos savo vaikų eisime Dievo mums paskirtą pareigą geriau už tas, kurios, tiesa, kūnu yra motinos, bet sieloje neturi nėmaž motiniško meilumo, švelnumo ir troškimo aukotis kitiems“¹³⁸. Svarbiausias moters pašaukimas – būti motina, kuri, kaip šeimos židinio centras, vairuoja vaikų kūno ir sielos gy-

¹³⁶ Šatrijos Ragana, *Sename dvare*, p. 43-44.

¹³⁷ J.Tarvydas, *Marija Pečkauskaitė...*, p. 167.

¹³⁸ Šatrijos Ragana, *Raštai*, t. 5, p. 124.

venimo vairą. M.Pečkauskaitė, mokydama Lietuvos motinas sunkaus, sudėtingo ir reikšmingo auklėjimo meno, parašė knygėlę „Motina – auklėtoja“, kurioje moko, kaip išauklėti vaikų kūną ir sielą. Rašytoja parodo motinystės kilnumą ir švelnumą: „Nėra didesnių ir šventesnių pareigų už tėvų pareigas. Tėvai, leisdami į pasaulį naujų padarų, kurių lig šiol nebuvo, kurių nebūtų, kad ne jie, – prisiima labai didelę atsakomybę“¹³⁹. Šatrijos Ragana įpareigoja motinas būti atsakingas už savo vaikus.

Estetiškumas. Įkvėpimo savo kūrybai M.Pečkauskaitė sėmėsi ir iš muzikos, ir iš gamtos. Dievo sukurtame pasaulyje yra daug nuostabiai gražių dalykų, kurie byloja apie Jį patį, nes Jis yra grožio šaltinis. „Krikščioniškasis tikėjimas žino, kad žmogaus gyvenimas turi aukštesnę ir talpesnę prasmę negu ta, kurią leidžia pamatyti paprasta biologija“¹⁴⁰, – tvirtina J.Ratzingeris. Muzika ir gamta M.Pečkauskaitei padeda atitrūkti nuo materijos ir dvasios akimis žvelgti į tai, kas amžina. Muzika kelia susižavėjimo jausmą, paliečia jautriausias žmogaus sielos stygas, o tai veda į susimąstymą apie aukštesnius dalykus: „Šįvakar atsisėdau groti Šopeno valsų. Iš pradžių jis vaikščiojo po saloną, paskui atsisėdo kerčioje ir pasirėmęs galvą rankomis klausė. Pagaliau paėmiau „Laidotuvių maršą“. Pabaigus atsikėliau ir, matydama, kad jis vis tebesėdi, priėjau ir šypsodamos paklausiau, apie ką taip svajojasi. Pašoko nuo kėdės, ir pamačiau, kad iš jo akių riedėjo ašaros. Turbūt nenorėdamas, kad jas pamatyčiau, nubėgo uždaryti fortepijono. Ak, žinoma, nieko nedrįsau sakyti nei klausinėti. Nustebau be galo: lig šiol man retai teteko matyti ašaras vyrų akyse. Bet patiko jos man ak kaip! Aukštai vertinu žmonių jautrumą. Žmogus, kol giliai jaučia, tol moka kilniai mąstyti, dirbti didelius darbus, aukotis. Juo mažiau jaučia, juo mažesnis jis yra žmogus“¹⁴¹.

Studijų metu Šveicarijoje keliaudama po kalnus gėrėjosi nuostabiais vaizdais, taip pat ir savo tėvynėje rasdavo įkvėpimo gamtoje: „Visai kitoniškas yra šitas atskardis, ant kurio mes stovime. Ant jo įžulnių šonų medžiai nėra taip susispietę į būrį, bet stovi toliau nuo kits kito, gėrėdamiesi tuo, kas klojas jiems po kojų. O jiems po kojų patiestas gražių gražiausias margaspalvis kilimas: čia smaragdinis konvalijų žalumas su baltuojančiais kur ne kur lyg snaiguolės žiedelių varpeliais, žemiau raudoni ir geltoni hiacintų taškai, dar žemiau – laiבų irisų auksas. Daubos dugne švelniai ošia mažas upelis. Kažkame, gilumoje, mieguista lakštingala retkarčiais sučiurliuos ko-

¹³⁹ Šatrijos Ragana, *Motina – auklėtoja*, p. 19.

¹⁴⁰ J.Ratzinger, *Eschatologija. Mirtis ir amžinasis gyvenimas*, p. 100.

¹⁴¹ Šatrijos Ragana, *Sename dvare*, p. 66–67.

kį trilių ir vėl tuojau nutils. Viršum gėlių, lyg gyvosios gėlės, skrajoja įvairiaspalviai drugiai“¹⁴². Gamtoje rašytoja pastebi Aukščiausiojo pėdsakus, nes gamtos grožis yra amžinojo grožio šešėlis.

Gamtoje nėra amžinybės. Tai, kas šiandien žydi ir žaliuoja, rytoj jau nuvysta. Gamtoje labai pasireiškia praeinamybė. V.Daujotyte teigia, kad M.Pečkauskaitė yra nuoseklios krikščioniškosios pasaulėžiūros reiškėja, nes „amžinybė yra už šio trapaus pasaulio – tai absoliuti transcendencija. Žemėje nėra už ko laikytis“¹⁴³. Tačiau amžinybė pasiekama per materialųjį pasaulį. Tai skatina rašytoją gyventi, dirbti, formuoti gyvenimą, gražinti jį, tobulinti, pagaliau – užsitarnauti amžinybę per tarnavimą. Plačiausia meilė tarnaujant – meilė visai žmonijai, visai tautai; siauresnė meilė – tėvų meilė vaikams ir vaikų tėvams; dar siauresnė – dviejų sielų harmonija. M.Pečkauskaitė yra, kaip teigia J.Tarvydas, estetė, absoliutaus grožio ieškotoja ir skelbėja¹⁴⁴. Jai menas padeda pažinti Dievą, priėti prie Jo arčiau, pajusti Jį.

Žmogaus gyvenimo tikslas apysakoje „Sename dvare“. Šatrijos Ragana kūrinį „Sename dvare“ parašė savo gyvenimo pabaigoje; jį pradėjo 1916 m. balandžio 5 d., savo jau mirusio brolio Vinco vardinių dieną ir baigė 1921 m., nes tų metų sausio 22 d. laiške J.Kairiūkštytei-Tumėnieniui rašo: „Dabar vėl taisau savo rudenį pabaigtą neva apysaką“¹⁴⁵. Kaip vienas brandžiausių jos kūrinių, J.Tarvydo pavadintas net memuarais, nes apysakos pagrindas – atsiminimai, vaikystės poetizavimas, gražiausiai rodo M.Pečkauskaitės pasaulėžiūrą. Jau epigrafas, paimtas iš J.V.Goethe's „Fausto“: „Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis“ (Visa, kas praeina, tėra simbolis), kalba apie šio gyvenimo laikinumą. „Praeinamybė intensyviame dvasios vyksnyje susiliečia su amžinybe: praėjęs sugrįžta ar pasirodo su ženklu – simboliu“, – sako V.Daujotyte¹⁴⁶. Todėl žmogaus gyvenimo tikslas yra už laikinumo, praeinamumo ribos. Apysakoje vaizduojamas stiprus Absoliuto ilgesys.

Kūrinio veikėjai ir veikimo vieta – jos pačios gyvenimas: broliai, sesuo, tėvai, Užvenčio dvaras, nors ir pakeisti kitais vardais, rodo rašytojos gyvenimo sujausmintą patirtį. Pagrindinė apysakos veikėja – mamatė (taip Marija vadina savo motiną). Rašytoja labai tiksliai, panaudodama atsiminimus, nutapo nuostabų paveikslą – savo motiną. Iš jos autorė semiasi nuotaikų,

¹⁴² Šatrijos Ragana, *Sename dvare*, p. 279.

¹⁴³ V.Daujotyte, *Šatrijos Raganos pasaulyje*, p. 22.

¹⁴⁴ Plg. J.Tarvydas, *Marija Pečkauskaitė...*, p. 173.

¹⁴⁵ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 337.

¹⁴⁶ V.Daujotyte, *Šatrijos Raganos pasaulyje*, p. 76.

minčių, net veiksmy, pavyzdžiui, aktyvų nacionalinio sąjūdžio rėmimą¹⁴⁷. Kūrinyje atkurtas realus laikas ir erdvė, susiejant dabartį ir prisiminimus, taip pat peržengiant tikrovę link transcendencijos. Rašytoja žengia tarp kasdienybės ir aukštojo dvasios polėkio, atskleisdama dvaro aukštuomenės kilnius siekius ir tuščią pasipūtimą, kaimo žmonių vargus ir jų romią išmintį, teisybę, nuolankumą. Pasak V. Daujotytės, kūrinio centras yra mamatė – dvasinga veikėja, apie kurią sukasi visi kiti personažai, parodydami savo gyvenimo siekius. Aprašydama dvarininkų šeimos gyvenimą nuo ankstyvo pavasario iki vėlyvo rudens, rašytoja su mamate pasaulį kelia aukštyn, veda prie pagrindinių žmogaus būties klausimų: kas yra siela, mirtis, gyvenimas, kas yra tauta, kalba, kultūra, koks jų ryšys su atskiru žmogumi, kaip žmogus gamtoje pradeda išvelgti save, savo sielos judėjimą, kaip sušvyti transcendencijos paslaptis. Kartu su žemiškiausiais veikėjais, pasak V. Daujotytės, gyvenimas leidžiasi žemyn arba gilyn ir suėmęs patirties gelmę vėl kyla aukštyn, siekdamas būties pilnumo. Tačiau sunkus kelias tarp dvasios intensyvumo ir nelengvų kasdienybės pareigų¹⁴⁸. Net ir aplinką rašytoja perteikia su mistikos priedanga: „Už miškų, už upių, tarp daubų ir kalvų stovi seno dvaro medinis rūmas. Ne aukštas, bet ilgas ir platus, su dideliu prieangiu, ant baltų stiebų rymančiu, pilnas meilių kampelių, jauskus ir šiltas, ištikimas visų mūsų džiaugsmų ir liūdesių savo priglobstin priėmėjas. Prieš jį didelis miegūstas tvenkinys paslaptینگomis gelmėmis, vakarais mėnesio ir žvaigždžių auksinamas, ir įsigiedojęs, įsikvepėjęs, įsisvajojęs sodnas. Meilingai glaudžia sodnas prie plačios krūtinės tvenkinį ir rūmą – ištikimu savo draugu – ir šnibžda jiedviem kažkokias nepabaigiamas pasakas, kažkokias bylas slėpingas, ilgas, amžinas godas. O tuodu klauso – tylūs ir susimąstę“¹⁴⁹.

Mamatė rašytojos kūrinyje – gėris ir grožis, metaforiškai perteikiamas rožės simboliu: „mamate, rožės į tave panėši“¹⁵⁰. Ji pati labai dvasinga ir ieškanti grožio bei gėrio: „Žinai, Irute, tas meilus kvapas – tai rožių kalba. Ir ta savo kalba pasakoja jos apie tokias grožybes, kokių niekadės nėra mačiusios žmonių akys, apie tokius balsus, kokių niekadės nėra girdėjusios žmonių ausys, ir apie tokią laimę, kokios niekadės nėra patyrusios žmonių širdys. <...> Mamatė jau ne į rožes žiūrėjo, bet kažkur tolybėn, pro tamsias pušis, augančias sodno gale, tarsi ieškodama tų grožybių, kurių nėra regėjusios

¹⁴⁷ Plg. J. Žėkaitė, *Šatrijos Ragana*, p. 191.

¹⁴⁸ Plg. V. Daujotytė, *Šatrijos Raganos pasaulyje*, p. 80.

¹⁴⁹ Šatrijos Ragana, *Sename dvare*, p. 254.

¹⁵⁰ Ten pat, p. 257.

žmonių akys“¹⁵¹. Mamatės paveikslu Šatrijos Ragana apibendrina savo kūrybiniuose darbuose skelbtą tiesą, kad žemiškas gyvenimas, dažnai užgoždamas sielą, vis dėlto negali patenkinti žmogaus dvasios, kuri ilgisi amžinųjų dalykų, projektuoja amžinąją pomirtinę egzistenciją: „Viskas čia, žemėje, tik sapnas, o tikrėnybė – ne čia. Amžinojo užmigimo valanda – tai pabudimo valanda. Yra tokių sapnų, kuriuose visi asmenys labai neaiškūs, matomi lyg per rūką, lyg kokiais apvalkalais apsigobę. Rodos man, kad šiame gyvenime mes visi esame tokie asmens. Giliai glūdi mūsų sielos, uždarytos materijos bryzuose, sunkumo dėsnio valdomuose. Ir ritinėjās žemės dulkėse tie vargšai bryzai, durstos su kits kitu, ir stumdos, ir skaudžiai kits kitą žeidžia. Ir kaip dažnai, kaip dažnai iš po tų gyvenimo disonansų, kovos ir nesusi-pratimų negalima pažinti sielos!“¹⁵² Nors visame kūrinijje jaučiama melancholija dėl žmogaus laikinumo šioje žemėje, tačiau tai įkvepia siekti gėrio ir jį kurti, o tai jau kelia į amžinybę.

Rašytoja M. Pečkauskaitė, „Sename dvare“ kalbėdama Irutės mintimis, išgyvena dėl savo artimųjų galimos mirties, ypač dėl matės: „ – Mamate, kas bus, jei tu taip mirsi, kaip tos našlaitės mama? – Iš kur tau tokios mintys, Irusia? Juk matai, kad esu visai sveika. – Taip, dabar gal ne, bet vis tiek kada nors mirsi, kai užaugsiu. – Žinoma. Kiekvienas žmogus turi mirti. Tai baisu, vaikeli, bet nieko nepadarysi. – Bet aš nenoriu, kad mirtumei, mamate, – tariau kukčiodama. – Niekados, nė kai užaugsiu! Aš ir užaugus didelė taip pat juk tavęs gailėsiuos. Aš prašysiu pono Dievo, kad mirčiau pirmiau už tave, ir už tėvelį, ir už Niką, ir už Jonelį. Tartum po mano kojomis atsivėrė bedugnė, ir aš turiu į ją įkristi, nes kito kelio nėra. Taip, visi miršta. Tėvelio jau nebėra, matės mamos nebėra – ir mano tėvelių nebebus, o aš pasi-liksiu. Baisa ir skausmas draskė mano mažą širdelę, iš akių upeliais tekėjo ašaros, šlapindamos matės rūbą“¹⁵³. Perteikdama skausmą dėl galimos mirties, rašytoja matės lūpomis pateikia pomirtinio suvokimo pamoką: „Tada matė, pametus savo darbą, pasisodino mane ant kelių ir ėmė raminti. Sakė, kad aš juk jau mokinūsis katekizmo ir turinti atsiminti, jog tik-tai žmogaus kūnas temiršta, o siela yra nemiri; kad, apleidus tą savo sumenkusį, paliegusį kūną, ji einanti žvaigždėtai keliais pas Dievą. Ir jei ji buvusi gera, tai Dievas vedās ją į savo rojus sodnus, kur ji matanti tokių gražybų, kokių niekas žemėje nesās matės ir nepamatysias, kad ir visā pasaulį iške-

---

¹⁵¹ Ten pat.

¹⁵² Ten pat, p. 354.

¹⁵³ Ten pat.

liautų, ir girdinti tokią puikią muziką, kokios niekas nesąs girdėjęs šioje žemėje“¹⁵⁴.

Prasme ir ramybe švyti ir patys vargiausiai žemės keleiviai, pavyzdžiui, apysakoje minima bobutė. Nors ji gyvena ir vargingai, bet savitai – kupina kantrybės ir gyvenimo išminties. Ją supa daiktai, mylimų žmonių prisiminimai, pasakos, giesmės, malda, gerumas: „Eiti pas bobutę – kaip tai miela! Ne tik dėl to, kad ji moka gražių pasakų, bet ir dėl to, kad ten viskas taip keista, taip nematyta, taip kitoniška, negu aplink mane. Rodos man, kad nuėjus ten įžengiu į pasakų šalį. Gyvena bobutė sename mūro name, kuriame kitąsyk buvo bravoras, mažame kambarėlyje su vienu giliai įleistu langu <...> Kambarėlio sienos laikraščiais išlipytos, asla švariai iššluota, visados žaliais ajerais išbarstyta. Turbūt nuo tų ajerų ir nuo ryšulių žolių, prikabinėtų palubėse, visas kambarėlis pilnas kažkokio meilaus, ypatingo kvapo. Tiesiog kvėpia pasaka. Įėjus tenai ir tai keistai atmosferai mane apipūtus, rodos man visados, kad jau pasakos neklausau, bet pati „pasaką darau“. Rodos, kad visi daiktai bobutės kambarėlyje kažką mąsto, kažką žino, kas kitiems uždengta; kad kiekvienas jų gyvena savotišku gyvenimu, pilnu slėpinių“¹⁵⁵. Jau pats lankymasis pas bobutę, bendravimas su ja verčia susimąstyti.

Kūrinyje taip pat aiškiai į žmogaus dvasią kalba gamta, jos grožis: „Jaučiu laimę neišreiškiamą, linksmybę nepabaigiamą. Žemė ir dangus – jau viena. Tokią naktį amžinybė savo sparnu paliečia žmogaus sielą. Kaipgi gali būti liūdna tokią naktį! Žiūrėk! Pažvelgiau į tamsų dangų, žvaigždėmis ir mėnesiu žerintį, paskui į žemę, pasinėrusią sidabrinėje prieblandoje. Kaip gražu! Tą stebuklingąją naktį viskas yra stebuklas. Kiekvienas daiktas gyvena, mąsto ir jaučia, atidengdamas savo sielą. Senas namas pavirto užburto rūmu balto marmuro kolonomis, miegūstas tvenkinys – slaptinga, aukso kibirkštimis degančia gelme, tamsios eglaitės – vienuolėmis, kukliomis Viešpaties tarnaitėmis. Kaip tylu! Girdžiu, kaip gėlės siunčia žvaigždėms savo kvapius atdūsius ir kaip žvaigždės kažką kužda gėlėms. Girdžiu šnabzdant sparnus angelų, nusileidžiančių žemėn sidabriniais mėnesio spinduliais. O viršum tų stebuklų lakštingalos giesmė – didžiausias stebuklas – nedrumsdama tylos, galinga banga kyla aukštyn, aukštyn, lig pat mėnesio ir žvaigždžių“¹⁵⁶. Tai, ką galime patirti išvelgdami mus supantį grožį, neabejotinai veda į to grožio Kūrėją. Todėl taip dažnai „Sename dvare“, taip pat ir

¹⁵⁴ Ten pat, p. 266.

¹⁵⁵ Ten pat, p. 261–262.

¹⁵⁶ Ten pat, p. 302–303.

visoje savo amžinybe kvepiančioje kūryboje M. Pečkauskaitė stengiasi prabilti estetiniais vaizdais, kaip tiltu į Aukščiausiąjį. Ją net žavi mirtis, kaip galimybė greičiau pasiekti amžinąją tėvynę: „Gražios dabar naktys, mėnesiena. Be galo mėgstu tokias naktis. Mėgstu, atsisėdus ant prieangio laipsnių, žiūrėti į tvenkinį. Ilgas ilgas aukso kelias tiesias tolybėn, begalėn. Ir eina tuo keliu mano siela. Meta šį trapių ir nepastovių formų pasaulį, tą nykstančių šešėlių pasaulį ir eina, amžinybės ištroškusi, ten, kur rožės nevysta ir nebaidžia žydėti, kur vanagas nedrasko viversėlio lizdo, kur perkūnas netrupina medžių nei širdžių... Eina ten, į grožio tėvynę, kurio didžiausieji pasaulio genijai menką šešėlį ir silpną aidą tėra sugavę. Aš žinau, kad visa tai yra, ir žinau, kad kuomet nors tai paregėsiu, ir žinau, kad kuomet nors tai išgirsiu. Eina mano siela auksuotu taku, į savo vizijas išsižiūrėjusi, – ir ilgis ilgis tomis tyliomis, šiltomis, sidabrinėmis naktimis... Ir žavi mane mirtis...“¹⁵⁷

Link žmogaus gyvenimo tikslo taip pat veda poezija bei muzika. Pasak V. Daujotytės, – „poezija ir muzika – transcenduojančios žmogaus dvasios pažįstamieji keliai“¹⁵⁸. Vedamas šiais keliais žmogus labiausiai yra pats su savimi: „Be galo mėgstu skaityti. Kaip kūnas oro, taip mano siela trokšta grožio, reikalauja dailės. Bet iš visų jos šaknų tiktai viena man dabar tėra prieinama – literatūra. Tad kaip bitė iš žiedų, taip aš čiulpiu jos gėrį. Svaičinuos poezijos burtais, gyvenu kartu su jos herojais ir užmirštu viską, viską...“¹⁵⁹ Įsigyvendamas į pokalbį su savimi, žmogus žengia reflekso link. Muzika taip pat verčia susimąstyti ir klausti – kodėl pasaulis toks laikinas: „Mamate, – tariu, – kodėl visados iš pradžios groji „Warum“? – Nes siela pilna, pilna klausimų... Klausimų, į kuriuos nėra atsakymo. – Kokių klausimų, mamate? – Kodėl žmogaus sielos esmė yra ilgesys? Kodėl žmogus, nutvėręs tai, ką buvo vijęs, apsvylęs sako: ne, tat ne tai! Kodėl žmogaus sieloje žydi gėlės, kurių kvapu niekas nesigėri? Kodėl viso ko galas yra mirtis?“¹⁶⁰ Atsakymas trumpas, bet labai aiškus: „mirtis veda mus į laimės šalį“¹⁶¹.

Siekiant galutinio gyvenimo tikslo svarbu pasirinkti teisingus kelius, vedančius link jo. „Sename dvare“ randame ir patriotizmo, ir altruizmo. Tėvynės meilės pamoka iš bočelio lūpų: „Štai duodu tau trumpą Lietuvos istoriją. Kaip tik tinka tau. Veizėk, gerbk ją, atvažiuavęs pas jus, visados kontro-

¹⁵⁷ Ten pat, p. 352–353.

¹⁵⁸ V. Daujotytė, *Šatrijos Ragana pasaulyje*, p. 89.

¹⁵⁹ Šatrijos Ragana, *Sename dvare*, p. 350.

¹⁶⁰ Ten pat, p. 274.

¹⁶¹ Ten pat, p. 275.

liuosiu, kaip ji atrodo. Mokykis iš jos atsidėjusi, aš egzaminuosiu, turėsi be klaidos man atsakinėti. Kiekvienas žmogus turi gerai žinoti savo šalies istoriją. <...> Knygelė atrodė man dabar kažkoks šventas daiktas. Su didžiausia pagarba apvyniojus ją su popieriu, įdėjau į mūsų valizą, mąstydamą, kad sugrįžus namo tuojau imsiu mokytis apie tuos savo garsiuosius protėvius“¹⁶². Svarbią vietą užima knygnešys ir dievdirbys Leonardas, kurio apsilankymas spaudos draudimo metu žadina meilės lietuvių kalbai jausmus: „Parodęs šventuosius, Levanarda traukias ir knygų: trumpas, drūtas kantičkas, gražiai apdarytas maldaknyges ir šiaip knygeles. Ir toms prekėms randas vienas kitas pirkėjas. Mane taip pat ima didelis noras nusipirkti kantičkas, kad galėčiau, atsiskleidus jas, lyg suaugusi mergaitė giedoti giesmes, šeimynos giedamas žiemos vakarais. <...> Bet kantičkos brangiai kaštuoja, ir aš neturiu tiek kapitalo. Tad perkuos „Vaikų knygelę“ ir paskui skaitysiu iš jos broliukams ir Žvirbliukams apie Mikę melagį ir Pruncę paukštvanagį“¹⁶³.

Marijos motina pati rūpinosi lietuviško rašto skelbimu ir neturtingų vaikų švietimu. Medžioklės puotos scenoje ji pasiūlo įsteigti būrelį, kuris užsiimtų pamokyti darbininkų vaikus: „Seniai turiu vieną sumanymą. Nutariau išdėstyti jį šiandien, pasinaudodama šiuo susirinkimu. Kreipiuos specialiai į paneles. Viena, dėl to, kad turite daugiau liusos laiko, antra, neseniai išėjusios mokslą gal gyviau užjaučiate tuos, kuriems visi takeliai į šviesą yra užkirsti. Pirmų pirmiausia jie užkirsti mūsų darbininkų vaikams. Tad mano mintis yra tokia: ar ne gera būtų įsteigti tokį mažą ratelį, kurio nariai apsiimtų mokytį tuos vaikus? Pirma atsiliepė džiaugsmingu balsu jaunutė Milvydaitė: – Labai, labai būtų gera! Aš tuojau įsirašysiu į tą ratelį. Man taip gaila tų vaikelių, kurių niekas nemoko. Mūsų pensijone buvo toks panelių būrelis, – ir aš prie jo priklausiau, – kurios nutarė būti naudingos visuomenei ir šviesti liaudį“¹⁶⁴. Atsiradus prieštaraujančioms ar atsisakančioms dėl užimtumo mamatė neatlyžta ir parodo tvirtą norą rūpintis neturtingųjų švietimu: „Mamatė stengėsi sugriauti visas tas kliūtis. Sakė, kad galima esą viską sutaikinti, kad vaikus galima išmokyti švarumo, kad jų tarpe esą ir labai gabių“¹⁶⁵.

Kaip vienas iš kelių, vedančių į gyvenimo tikslą – altruizmas: rūpinimasis sergančiais, vargstančiais, vaikais, seneliais. „Sename dvare“ mamatės rūpinimasis sergančiais parodomas mažosios Irutės akimis: „Atėjo ligonių,

¹⁶² Ten pat, p. 320–321.

¹⁶³ Ten pat, p. 308–309.

¹⁶⁴ Ten pat, p. 392–393.

¹⁶⁵ Ten pat.

prašančių pagalbos. <...> Pirma įėjo moteriškė, vedina keliolikos metų mergaitė su žemai užsmakta ant akių skarele. – Atvedžiau, poniteli, sava mergikį, – tarė, – gal dousi kuokią ruodą. Pati jau nebenumanau, ką bedaryti su tuoms anuos akims. Nusmaukė skarelę, ir pasirodė baisios mergaitės akys. Vokai buvo sutinę lyg rutuliai ir paraudonavę, o iš po jų vos težiūrėjo akys, raudonos lyg kraujas. <...> Mamatė valė, plovė tas vargšes „sukirmėjusias“ akis. <...> Paskui atėjo kita moteriškė taip pat su mergaite, tik daug mažesne už anąją, gražiu, tik išbalusiu veideliu ir didelėmis mėlynomis akimis. Visas jos pakaušis buvo aptekęs šašais, bjauriais, šlapiais, pūliuotais, net koku buvo žiūrėti. Reti, gelsvi plaukeliai, iš priešakio mažumą sudailinti, buvo supinti į dvi plonuti kaseli, tikri pelių uodegėli. – Pirmų pirmiausia, mano mažyte, – tarė mamatė, apžiūrėjusi galvą ir glostydama mergaitės veidelį, – reik nukirpti plaukus. Juk vis tiek jų nebeišsukuosi, o nukirpus greičiau pagysi... <...> Pagalios galvelė tapo nukirpta, nuplauta ir ištepta, o į Onelės ranką įkišti keli saldainiai“¹⁶⁶. Mamatė, pati būdama pareigos ir artimo meilės darbų žmogus, kviečia skaitytoją gyvenimo įprasminimui.

Po apysakos „Sename dvare“ Šatrijos Ragana nebeparašė kito tokio didelės meninės vertės kūrinio. Jis tampa visos rašytojos gyvenimo patirties viršūne, kuri veda į galutinį žmogaus gyvenimo žemėje tikslą – amžinybės siekimą. Jis tartum apvainikuoja visus rašytojos nuveiktus kelyje į amžinybę konkrečius darbus pedagogikos, religijos, patriotizmo ir tarnavimo srityje. Visa tai, ką M.Pečkauskaitė savo gyvenime patyrė ir nuveikė auklėdama, darydama artimo meilės darbus, kurdama, puoselėdama lietuviškumą, išreikšta apysakoje „Sename dvare“.

Išskentusi daug fizinių kančių dėl kaulų vėžio, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana mirė 1930 m. liepos 24 d. Židikuose. Rašytoja buvo palydėta gausios minios į amžinojo poilsio vietą šio miestelio kapinėse. Ji iki gyvenimo galo liko ištikima savo idėjai: tarnauti Dievui, tėvynei ir žmonėms, tuo ir pati rasdama žmogaus teologinę gyvenimo prasmę, ir kitiems apie ją skelbdama.

Išvados

M.Pečkauskaitės gyvenimo ir kūrybos brandą lėmė laiko ir vietos sąlygos. Tai spaudos draudimo laikotarpis – tautinio budimo metas. Marijos šeima perka draudžiamas knygas, jas skaito. Tai buvo kaimo žmonių švietimo pradžia – „daraktorių“ gadinė.

¹⁶⁶ Ten pat, p. 267–269.

Kitas realiojo gyvenimo faktorius, lėmęs M.Pečkauskaitės brendimą, kūrybą ir veiklą – sudėtingi luomų santykiai jos gyvenamuoju metu. Iki Didžiojo karo mūsų tautoje buvo du ryškūs luomai: sulenkėję bajorai ir lietuviška liaudis. Tarp bajorų pasirodo tik vienas kitas lojalus lietuvybei. Iš kaimo žmonių išsiskiria vienas kitas inteligentas, šviesulys, o kiti – tamsuoliai, neturintys sąlygų šviestis. M.Pečkauskaitė, nors ir būdama bajorų kilmės, veda šias dvi mūsų tautos gyvenimo puses į kontaktą.

Pečkauskų šeimos bendravimas su dvasininkais, ypač su kun. K.Bukantu, bręstančiai Marijos asmenybei, jos pirmiesiems kūrybinio talento daigams darė teigiamą įtaką kaip artimo meilės liudytojai ir amžinybės pranašei susiformuoti. Kun. K.Bukantas buvo jaunosios kunigų kartos atstovas, palaikantis lietuvybę. Dalijimasis su Pranu Augustaičiu patyrimais apie ilgėjimąsi amžinųjų dalykų daro įtakos rašytojos įkvėpimui mąstant apie šio pasaulio laikinumą.

Studijų metu Šveicarijoje ypač didelę įtaką Marijos Pečkauskaitės pasaulėžiūros formavimuisi padarė profesorius F.V.Försteris. Jis krikščioniška pedagogine didaktika jautriai vertina gyvenimą, meilę tiesai, žvelgia į žmogaus sielą, gebėdamas tikėjimo ir pedagoginės etikos tiesas perteikti taip, kad jos taptų patrauklios.

M.Pečkauskaitės praktinė pedagoginė veikla, atsisakant autoritarinių santykių tarp auklėtojo ir mokinio ir demokratizuojant juos, veda rašytojos, kaip Försterio sekėjos, pedagogiką dorovinio auklėjimo kryptimi. Ir savo pedagoginiuose raštuose dorovinį auklėjimą M.Pečkauskaitė laiko pagrindiniu auklėjimo tikslu, drauge lavinant mokinių protą, jausmus ir valią.

Rašytojos visuomeninė veikla – tarnavimas kitiems, įgijus praktikos knygnešių gdynėje, studijų Šveicarijoje metu, Vilniuje bendradarbiaujant su lietuviška spauda, Marijampolėje rūpinantis mergaičių progimnazija, brandžiausiai pasireiškia Židikuose. Lietuviškos mokyklėlės kūrimas, puoselėjant tautiškumą, Šv.Vincento draugijos, globojančios vargšus, veikla, blaivybės namų statyba, ambulatorijos išlaikymas, lietuviškų vakarų rengimas – visiško rašytojos atsidavimo ir tarnavimo visuomenei pavyzdys.

Artimo meilės darbais Marija Pečkauskaitė apgobia silpniausius, likimo nuskriaustus žmones, rūpinasi vargšais, ligoniais, našlaičiais, seneliais ir kitais, laukiančiais pagalbos. Pati dėl kiekvieno skaudžiai išgyvendama, savo darbais atsiskleidžia kaip krikščioniškosios artimo meilės apaštalas.

Antroji Šatrijos Raganos gyvenimo dalis – literatūrinė kūryba. Nuo pat mažens bręsdama kaip rašytoja, ji paliko labai meniškus, brandžius literatūrinius ir pedagoginius kūrinius, kuriuose įprasmino mus supantį pasaulį,

ižvelgdama jo laikinumą, praeinamumą, atskleisdama žmogaus sielos ilgesį amžinųjų vertybių. Jos kūryboje atsiskleidžia trys svarbiausi idėjinio pasaulio bruožai: religingumas, altruizmas, estetiškumas.

Brandžiausiame rašytojos Šatrijos Raganos kūrinyje „Sename dvare“ vaizduojamas stiprus Absoliuto ilgesys, žmogaus gyvenimo tikslo siekimas. Tam padeda Marijos motinos (mamatės) paveikslas, vaikiškas išgyvenimas dėl galimos jos mirties, gamtos grožis, už kurio slepiasi jo priežastis, poezijos ir muzikos pojūtis, prabylantis į žmogaus dvasią, pagaliau – patriotizmas ir pasiaukojimas. Apysaka „Sename dvare“ – visos rašytojos gyvenimo patirties viršūnė, vedanti į teologinį žmogaus gyvenimo žemėje tikslą – amžinybės siekimą.

M.Pečkauskaitė sukuria puikius veikalus iš minties ir darbo, dvasios ir prakaito, kovos ir laimėjimų – iš savo pačios gyvenimo. Pasaulis ne visada tokius įvertina, nes jie neturi skambių titulų, neišsiskiria privilegijomis, jų nereklamuoja spauda, tačiau jie spinduliuoja savo aplinkoje ir ateities kartoms. Tikriausiai jie verti šventųjų vardo, nes, sekdami paskui Kristų, jie vedė ir kitus Gėrio ir Grožio link.

[teikta 2004 m. sausio mėn.

SEARCHING FOR THE THEOLOGICAL MEANING OF HUMAN LIFE IN THE LIFE AND WORKS OF MARIJA PEČKAUSKAITĖ-ŠATRIJOS RAGANA

Vytautas Vaidila

Summary

The maturity of the life and literary works of Marija Pečkauskaitė were shaped by the period of the prohibition of the printed word, the period of national reawakening, and the complicated class relations in society during her life. Until the Great War there were two clear classes in our nation: the Polonized nobility and the Lithuanian folk. Even though she was of noble birth, Pečkauskaitė brought these two halves of our nation's life into contact. The cooperation of the Pečkauskas family with the clergy, especially with Rev. K.Bukantas, Marija's sharing with Pranas Augustaitis her experiences in longing for eternal matters had an influence on the writer's inspiration pondering about the temporary nature of this world. During the period of her studies in Switzerland Professor F.V. Förster had an especially lar-

ge influence in forming the world view of Marija Pečkauskaitė. The practical pedagogic activities of Pečkauskaitė, abandoning the authoritarian relations between the educator and the pupil by making them more democratic led the pedagogy of the writer's as a disciple of Förster in the direction of moral upbringing. Pečkauskaitė considers moral upbringing to be the main goal of education together with exercising the brain, feelings, and will of the pupils.

The writer's public activities – services to the people was expressed most maturely in Židikai. The establishment of a small Lithuanian school fostering national feelings, the activities of the St. Vincent Society, caring for the poor, the construction of a temperance house, the maintenance of a clinic, the organization of Lithuanian cultural evenings are examples of the writer's total commitment and service to society. Pečkauskaitė surrounded with works of charity the weakest, the people maltreated by fate, and cared for the poor, the sick, orphans, elderly, and others needing help.

The second half of the life of Šatrijos Ragana is her literary works. Maturing from her youth as a writer she left very artful, mature literary and pedagogic works. In her works the three most important traits of the idea world – religiosity, altruism, and aesthetics – are revealed.

In the most mature work of the writer Šatrijos Ragana "Sename dvare" (In the Old Estate") a strong yearning for the Absolute, a search for the purpose of man's life is described. The story "Sename dvare" is the peak of the writer's life experiences, leading toward the theological purpose of man's life on earth – seeking eternity. Pečkauskaitė creates excellent works from her thoughts and work, spirit and sweat, struggles and victory – from her own life.